

Sayı : 2

Ekim 1971

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

TARİH ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1971

TÜRKÇE SELÇUKNÂME'YE GÖRE MALAZGİRT SAVASI

Erdoğan Merçil

Doğu Anadolu'ya Türk akınları XI. yüzyılın ilk yarısında başlamış, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun gerek kuruluş gerekse kurulduktan sonraki devrelerinde de devam etmiştir. XI. yüzyılın ikinci yarısında ise Gümüş-Tegin, Afşin, Ahmed-Şah ve Sâlâr-ı Horasan adlı emîrler Bizans arazisinde, bilhassa orta ve doğu Anadolu'da, Türkler'in yaşayış şekline uygun bu bölgelerde yaptıkları akınlarda belki de ilerde kendilerine buraların bir yurt olacağını düşünmenin heyecamı içinde zaferler kazanmakta idiler. Bu Emîrlerden Afşin, Alp Arslan (1063-1072)'dan kaçan Sultan'ın eniştesi Er-Basgan'ın peşisıra İstanbul Boğazı'na kadar ilerlemişti (1070-1071). Bizans İmparatorluğu bu akınları önlemek, Selçuklular ise yurt edinmek istedikleri bu yerlere sağlamca yerleşmek istiyorlardı. Malazgirt meydan muharebesi, Bizans'ın bu savunma ve Selçuklu Türkleri'nin ülkeye yerleşme azimlerinin bir neticesidir ve bilindiği gibi atalarımızın tam ve kesin zaferi ile sonuçlanmıştır.

Sultan Alp Arslan, Fatımî Devleti veziri Nasır el-Devle Hamdan'ın daveti üzerine Fatımî hilâfetini ortadan kaldırmak ve Mısır'ı almak için 1070 Temmuzunda Hemedan'dan büyük bir ordu ile hareket etmişti. Anadolu'ya girdikten sonra ilk olarak Malazgirt ve Erciş'i ele geçirdi. Diyarbekir bölgesi, Vezîr Nizâm el-Mülk'ün yardımını sağlayan Mervân Oğulları'ndan Nizâm el-Din de bırakıldı. Sultan Alp Arslan daha sonra Bizans hâkimiyetindeki Urfa'ya geldi. İki aya yakın süren muhasara neticesiz kaldı (1070 sonu). Haleb emîri Mirdâs Oğulları'ndan Mahmûd Urfa'ya gelmesi için yapılan çağrıya uymadı. Sultan Alp Arslan muhasarayı kaldırarak Haleb üzerine yürüdü. 19 Ocak 1071'de Fırat'ı geçti, Haleb önüne geldi. Emîr Mahmûd burada da huzura gelmemekte

ısrar etti. Şehir bir müddet muhasara edildi. Neticede Emir Mahmûd boyun eğmek zorunda kaldı, affa uğradı ve yerinde bırakıldı. Sultan Alp Arslan Haleb'den Dımaşka doğru yürüdü. Ancak, Bizans İmparatoru Romanos IV. Diogenes'in Türkleri Anadolu'dan çıkarmak için büyük bir ordu ile sefere çıktığını haber alınca, Mısır üzerine yürümekten vazgeçerek sür'atle geri döndü. İki ordu Malazgirt-Ahlat arasındaki Rahva ovasında karşılaştılar. (26 Ağustos 1071 Cuma) (1). Selçuklu kuvvetleri sayı bakımından çok üstün olan Bizans ordusunu Türkler'e has savaş taktiği ile kesin bir yenilgiye uğratarak imha etti. Bizans İmparatoru Romanos IV. esir edildi. Savaş sonunda muazzam ganimet ele geçirildi. Daha sonra Sultan Alp Arslan, Bizans İmparatoru ile bir anlaşma yaptı ve onu serbest bıraktı. Bu zafer ile Anadolu artık Türkler'e açılmış ve bugünkü Türkiye'nin kurulması için de ilk adım atılmış oldu. Zaferin kazanılması İslâm âleminde de büyük sevinç ve heyecan yarattı.

Bizim esas gayemiz yukarıda yazımızın başlığından da anlaşılacağı üzere, kısaca özetini verdiğimiz ve ehemmiyetini belirtmeğe çalıştığımız Malazgirt savaşını XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu zamanında yazılmış Türkçe Selçuknâme'den nakl etmektir (2). Eserin şimdilik elimizde iki yazma nüshası vardır. : 1. Bodleian (Oxford) kütüphanesi nüshası, no. Hunt. Donat. 6; 2. Bâdi Efendi (Edirne) kütüphanesi, no. 2314 (eski 512). Ahmed b. Mahmûd (öl. 1569-1570) bu Selçuknâme'yi güvenilir kaynakları kullanarak, kulağa hoş gelecek tarzda müseccâ, hem de nisbeten kolay anlaşılabilir, Türk dil kaidelerine uygun bir şekilde yazmıştır. Eserin umumî Selçuklu tarihi bakımından değeri bahis konusu olduğunda, bizce en önemli tarafı XVI. yüzyıl içinde ataları Selçuklular'ın tarihini mevzu edinen bir Osmanlı müellifi tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Eser aşağı-yukarı bütünü ile Büyük Selçuklu Devleti tarihinde bahsetmektedir. Anado-

(1) Batılı tarihçilerden bazıları savaş tarihini 19 Ağustos olarak vermektedirler, bk. J. Laurent, *Byzance et les Turcs Seldjoudides dans L'Asie Occidentale Jusqu'en 1081*, Paris 1913. s. 43 not. 10; G. Ostrogorsky, *History of the Byzantine State*, New Jersey 1957. s. 304; St. Runciman, *A History of the Crusades*, I, Penguin Books serisi London 1965. s. 63. 26 Ağustos tarihinin doğruluğu ve kaynakların tenkidi için bk., M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul 1944. s. 79 not.

(2) Selçuknâme hakkında daha fazla tafsilât için bk. *Ahmed b. Mahmûd'un Selçu nâme'si (ölm. 1569-1570)*, *Tarih Dergisi* sayı 23, İstanbul 1969. s. 219-232.

lu Selçukluları için verdiği bilgi gayet kısa olup bir özet şeklindedir. Büyük Selçuklular tarihi hakkında yazılmış, tercüme dahi olsa, ilk ve yegâne türkçe eser olması bu Selçuknâme'nin kıymet ve değerini artıran bir husustur. Selçuknâme'den nakl edeceğimiz Malazgirt savaşından bahseden kısımda müellif, esas olarak Sibt İbn el-Cevzî Şems el-dîn Ebu'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu'nun Mir'at el-Zemân fî Tevârîh el-Âyan'ı ile Sadr el-dîn Ebi'l-Hasan b. Ebi'l-Fevâris Nâsir b. Ali el-Huseynî'nin Ahbâr el-Devlet el-Selcukiyye adlı eserlerini kullanmıştır.

Metinde esas gayemiz tarihî malûmâtı vermek olduğundan yazılıştaki arkaik türkçe yerine, cümle dizisi ve kelimeler değiştirilmeden bugünkü imlâmız kullanılmıştır. Bugünkü dilimizde hiç kullanılmayan veya ancak nâdiren istimâl edilen tâbirler, yer ve şahıs isimleri için transkripsiyon harfleri kullanılmış ve okuyucuya kolaylık olmak üzere bugünkü türkçemizde pek geçmeyen bazı kelimelerin manası dip notlarında ayrıca açıklanmıştır. Metinde esas olarak Bodleian nüshası (kısaltması B) alınmıştır. İfade bakımından bazı tashih ve ilâveler için istifade olunan Edirne nüshası (kısaltması E)nin varakları ise baştan eksik olan on varak nazar-ı itibara alınmadan nüshanın aslında mevcut varak numaralarına göre verilmiştir.

B38^b E18^b

M e t i n

E19^a Alp Arslan İstanbul ¹ Meliki Romanos ² ile ceng edip esîr || etdiğinin ³ beyânındadır ⁴ : Sultân Alp Arslan Hicret-i Fahr-i Mevcûdât ve Server-i Kâinât'ın dörtyüzaltmışikisinde Hemedân⁵ sahrasından⁶ rihlet ve bilâd-ı Küffâr üzerine azîmet etdi. Gelip vilâyet-i Ahlat'dan⁷ Erciş ve Malazgirt⁸ demek ile ma^crûf şehirlere yetdi. Ol şehirlerin ikisini de zemân-ı yesîrde feth edip hal-kının kimini⁹ katl ve kimini¹⁰ esîr etdi. Meğer Sultân'ın

¹ Nüshalarda İstanbul şeklindedir. Bazen İstanbul olarak da geçmektedir. Metinde İstanbul tercih edilmiştir. || ² Nüshalarda ارماتوس şeklindedir. || ³ Esîr etdiğinin B: esîr ü giriftâr ve kendinin etdiğinin E || ⁴ beyânındadır B: beyânında E || ⁵ Hemedân E: Hemedân'dan B || ⁶ sahrasından E:-B || ⁷ Ahlat'dan E: Hilat'dan B || ⁸ مازکرد B: مازکرد E Metinde bugünkü söylenişi ile Malazgirt kullanılmıştır. || ⁹ kimini E: kimin B || ¹⁰ kimini E: kimin B ||

beglerinden Er-Basgan¹¹ nâm bir emîr-i pür-ihüşâm var idi. Sultân'ın kızkardeşin⁽³⁾ almış, Sultân ile karâbet ü musâheret kılmış idi. Ba'zı husûsdan Sultân ile Er-basgan'ın mâbeynine keder düşüp Sultân'dan havf ü hazer edip. Yâvekiyye¹² (4) tâifesinden bir bölük askeri ile Rûm Pâdişâhı'na ilticâ etmek için kaçıp diyâr-ı Rûm'a güzer ve ol cânibe sefer etdi. Sultân dahi¹³ Er-Basgan'ın hıyânetin ve diyâr-ı Rûm'a azîmetin bilicek Afşin demek ile mezkûr ve pehlivânlık ile meşhûr bir emîr-i pür-iştihâr ki, diyâr-ı Rûm'u ayağı altına almış ve ol vilâyetlerde nehb ü gâret ve yağma ve hasâret kılmış Mü-lûk-ı Rûm içinde nâm-dâr, hayli adı¹⁴ ve sanı var idi. Ol Emîr-i güzîni bir bölük asker-i pür kîn ile Er-Basgan'ın ardınca gönderdi, tâ ki, Er-Basgan'ı tutup¹⁵ getire, Sultân'ın hizmetine yetire.

Çünkü¹⁶ Sultân Afşin'i gönderdi, kendi dahi oradan göçüp gitti Meyyafarikin cânibine irtihâl etdi. Çünkü hudûd-ı Meyyafarikin'e vusûl buldu, Tell-Bağdâd nâm mevzi'de nüzûl kıldı. Meyyafarikin'in Meliki Naşr b. Mervân gelip Sultân'a buluşdu. Çünkü Sultân'ın hizmetine erdi, Sultân izzet edip || hil'at giyirdi. Asker mesâlihine sarf olunmak için Naşr b. Mervân'a sadhezâr dînâr saldı. Ol dahi re'âyâdan devşirip aldı. Birkaç gün içinde hâsıl edip Sultân'a vâsıl etdi. Sultân ol mâlın re'âyâdan alındığın bilip kabûl etmeyip döndürdü, Naşr b. Mervân'a gine gönderdi dedi ki: Bizim fellâhlar mâlina hâcetimiz ve re'âyâdan mâl almağa icâzetimiz yokdur. Emr eyledi, gine ol mâlı nice¹⁷ derdiler ise cümle eski issına¹⁸ (5) verdiler¹⁹. Hattâ bir fellâha bir beyza salın-

¹¹ Nüshalarda اربغى şeklinde. || ¹² Nüshalarda باوكى olarak yazılmıştır. || ¹³ dahi E :-B || ¹⁴ adı B: ad E || ¹⁵ tutup E: tuta B || ¹⁶ Çünkü E: Çünkim B. Metinde çünkü tercih edilecektir. || ¹⁷ nice E:-B || ¹⁸ issına B: sâhibine E || ¹⁹ verdiler B: vereler E ||

(3) Sultan Alp Arslan'ın bu kızının ismi Gevber Hatun'dur, bk. Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ankara 1965. s. 120.

(4) Bu yazılış, A. Ateş'in kelimenin Yâvegî şeklinde okunması gerektiğini destekler mahiyettedir. Bk. Ahmed Ateş, *Yabgulular Meselesi, Belleten XXIX, sayı 115, s. 517 vdd.*

(5) 1s: sâbib, mâlik manasındadır.

miş, andan ancak bir yumurda alınmış idi. Gine fellâha vermek dileyicek, bu kadar az nesnede ne var deyip almadan ihtirâz gösterdi. Sultân'ın kulları : Emir Pâdişâh'ındır, deyü ²⁰ yumurdasın güç ile eline verdi. Pes Naşr b. Mervân ol kendine salınan yüzbin dînârî hâs-larından ve hazînesinden hâsıl kılıp Sultân'ın hizmetine vâsıl kıldı. Pes Sultân oradan gitdi Süveydâ ⁽⁶⁾ kal'esine yetdi. Sehl zemânda Süveyda kal'esini ve ol yörelerde olan, hisârları feth etdi ve Sultân'ın kullarından bir bölük asker ve dilâverler Harrân'ın ve nevâhîsinin üzerine vardılar. Nehb ü gâret ve yağma ve hasâret etdiler. Harrân'ın ve nevâhîsinin ²¹ halkı kaçıp Râfiqa ⁽⁷⁾ kal'esi muhkem hisâr ve sûr üstüvâr olmağın anda tahassun ve bir zemân temekkün etdiler. Sonra ehl-i Harrân Sultân ile bir mikdâr mâl üzerine sulh edip ceng ü cidâl ve harb ü ²² kitâlden vazgeldiler ve Hicret-i Server-i Dîn ve Resûl-i Emîn'in dörtüyzaltmışüçüncü yılında Safer ayının altıncı günü Salı gün ve ba'zı ehl-i târih kavli üzerine Rebiyülevvel ²³ ayının ikinci günü Perşenbe gün Sultân kal'e-i Ruhâ (Urfa)'ya vusûl bulup anın üzerin nüzûl etdi. Ehl-i Ruhâ Sultân'a itâ'at göstermeyip ve hisâra girmeğe icâzet vermeyip, hisârların berkidip ve burclar üzerine mancınıklar ve zenberekler ²⁴ ve sâir ²⁵ âlât-ı kitâl ve esbâb-ı cidâl kurup her cânibin berkidip oturdular. Emn ü sulhu aradan götürdüler. Ceng ü gavgâyı ve ²⁶ hây ü hûy ²⁷ ortaya getirdiler. Alp Arslan askeri || hisârın hendeğini türâb ve ahcâr ile toldurup kal'enin üzerine hücum etdiler ve kal'eden Alp Arslan askerinin üzerine âteş yağdırıp rücûm ettiler. Ziyâde kitâl-ı aẓm ve harb-ı delim ⁽⁸⁾ oldu. Meğer Alp Arslan'a İstanbul Meliki Romanus nâme ve resûl gönderip

B39^b

²⁰ Emir... deyü B: emr-i Pâdişâhdır deyip E || ²¹ nevâhîsinin B: nevâhîsinde E || ²² ü B :-E || ²³ Rebiyülevvel B: Rebiyülevvelî'nin E || ²⁴ ve zenberekler E:-B || ²⁵ sâir B:-E || ²⁶ ve E :-B || ²⁷ Hây ü hûy B: hây ü hây E ||

(6) Bugünkü Siverek'dir, Bk. E. Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (Tercüme eden F. Işıltan), İstanbul 1970, s. 135 not 2.

(7) Rafiqa, Halife Mansûr tarafından 772 yılında el-Raqqâ'nın yanında kurulmuş yeni bir şehir, bk., *Mad. Rakka, IA*.

(8) Delim: çok, birçok.

ol elçi Sultân'â Ruhâ kal'esinde vusûl bulmuş idi. Pes ol elçi Ruhâ Hanı ile Alp Arslan'ın arasını bir mikdâr mâl üzerine ıslâh edip, ellibin dînâr üzerine karâr olmuş idi. Sultân dahi râzi olup iki cânibden terâzi olıcak kal'e halkı dediler ki : Bizim ile nifâkı olmayıp vifâkı olduğun andan bilelim ki, ceng için ic'dâd⁽⁹⁾ ettiği esbâbı²⁸ bozup ol hendeği²⁹ doldurduğu eşcârı ihrâk ede. Biz de kavlı olunan mâl vâsıl edip iki cânibden murâd hâsıl ola. Pes Alp Arslan dahi sözlerine ic'timâd edip niyetlerinde fesâd varidiğın bilmedi. Emr eyledi, asker ol hendek içinde olan cülmûd⁽¹⁰⁾ ve³⁰ eşcârı ihrâk edip, cümle târumâr etdiler. Hisârın hendeği açılıp, yol || kesilecek ehl-i kal'e sözlerinde³¹ durmadılar. Ol kavlı olunan mâlı vermediler. Alp Arslan İstanbul'dan gelen elçidir fesâda sebep deyip elçiyi³² öldürmek murâd edindi. Vezîr³³ Nizâm el-Mülk elçi öldürmek adâlet ve mülûk ortasında âdet değıldir dedi; komadı. Pes elçinin nâmesine cevâb yazıp oradan döndürdüler. Gine İstanbul'a gönderdiler³⁴. Elçi gitdikden sonra Sultân da kal'eyi almakdan vazgelip ceng ü harbden ferağât kılıp göçmeye niyet ve Fırat suyuna doğru gitmeğe azîmet etdi. Zîrâ ki, azık killetinden asker zebûn ve at ve er yorğun ve Afşin'den haber gelmediğine Sultân muztarib ü mahzûn idi. Pes Ruhâ üzerinden rihlet edip, gelip Fırat üzerine konup Afşin'in haberi gelince [i]kâmet etmek niyet³⁵ etti. Bu cânibden ehl-i Ruhâ Sultân gidicek, Sultân askerinden maktûllerin³⁶ serlerini cüsselerinden ayırdılar. Bir nâme yazıp ol başları bir elçinin eline verdiler tâ ki, Rûm Meliki'ne isâl ede ve vâki^c olan hâli diye ve ol cüsseleri cümle yakdılar. || Sultân Fırat³⁷ ırmağına³⁸ Rebiyülâhır'in ondördüncü gün[ü] vusûl bulup

²⁸ esbâbı B: esbâb E || ²⁹ hendeği B: hendek E ³⁰ ve E:-B || ³¹ sözlerinde E: sözlerine B || ³² elçiyi E: elçiye B || ³³ Vezîr B: ve E || ³⁴ Gine İstanbul'a gönderdiler E :-B || ³⁵ niyet E :-B || ³⁶ maktûllerin B: makbûllerin E || ³⁷ Fırat E: Fırat'a B || ³⁸ ırmağına E :-B ||

(9) İc'dâd: hazırlama.

(10) Cülmûd: Büyük taş, kaya.

Bedâye⁽¹¹⁾ nâm mevzî'e nüzûl etmiş idi³⁹. Meğer ol zemânda Haleb'in Maḥmûd b. Zûabe⁴⁰ (12) nâm bir emîr-i pür-ihtîşâmı var idi. Sultân Alp Arslan'a tâ'at u sadâkat ve muhâbbet üzerine idi ve Haleb'in⁴¹ içinde ve etrâf-ı kılâ'da⁴² hutbeyi Sultân nâmına okudup biri birine mektûbları varır gelir⁴³, dâimâ Sultân ile dostluk kılır idi. Sultân gelip Fırat üzerine konacak Maḥmûd, Sultân⁴⁴ Alp Arslan'a⁴⁵ istikbâl ve ta'zîm ü iclâl edip gelmedi. Sâbıkâ ettiği dostluğu kılmadı. Sebebi o idi ki, meğer İbn Han⁽¹³⁾ demek ile mezkûr bir beg var idi, Maḥmûd'a musâhib ü⁴⁶ yâr idi. Ol Beg, Maḥmûd'u ifsâd ü idlâl edip, Sultân'dan korku verip dimâğına ihtilâl vermiş idi. Ol ecilden Maḥmûd Haleb hisârının yarak ve⁴⁷ yasakın⁴⁸ üstüvâr⁴⁹ edip oturdu. Sultân⁵⁰ ile⁵¹ mülâkât etmeyip, Sultân ile mâbeyninde olan musâfâta⁵² (14) keder verdi. Sultân dahi gazab ile Fırat suyun geçip, Haleb üzerine güzer etdi. Emr etdi, asker Haleb'in şehrinin ve nevâhîsini ve Hımş yanlarını cümle nehb ü gâret ve yağma⁵³ ve hasâret etdiler ve 'Arab kabîlelerinden Benî Kilâb'ı⁵⁴ urdular ve bî-nihâye develerin⁵⁵ sürdüler. Ol nevâhîde olan 'Arab târumâr olup berriyeye⁵⁶ firâr etdiler. Pes Sultân, Emîr-i Haleb Maḥmûd'a nâme

³⁹ etmiş idi B: etmişler idi E || ⁴⁰ Nüşhalarda ٤١٥,٥٦; şeklindedir. || ⁴¹ Haleb'in E: Haleb'de B || ⁴² içinde ve etrâf-ı kılâ'da E: -B || ⁴³ gelir B: gelir idi E || ⁴⁴ Sultân E: Sultân'a B || ⁴⁵ Alp Arslan'a E: -B || ⁴⁶ ü E: -B || ⁴⁷ ve E: -B || ⁴⁸ yasakın B: -E || ⁴⁹ üstüvâr B: -E || ⁵⁰ Sultân E: Sultân'a B || ⁵¹ ile E: -B || ⁵² musâfâta E: muzâfâta B || ⁵³ ve yağma E: edip B || ⁵⁴ B'de ٤١٥,٥٦ şeklindedir. || ⁵⁵ develerin E: develeri B || ⁵⁶ berriyeye E: Berriyeden B ||

(11) Bedâye, Menbiç'in kuzey-doğusunda bulunan bir yöre, bk. Honigmann, Bizans Devletinin Doğu Sınırı, III no. lu harita ve Ali Sevim, *Suriye Selçukluları I (Fetihden Tutuş'un Ölümüne Kadar)*, Ankara 1965. s. 70.

(12) Bu zat Mirdasiler'den Maḥmûd b. Nağr'dır. Müstensihin okuyamadığı anlaşılın ٤١٥,٥٦ şeklinin aslında Maḥmûd'un amcası olan 'Atıyye'nin künyesi olan Ebû Zuâbe olduğu tahmin edilebilir, bk. Halil Edhem, *Düvel-i İslâmîye*, İstanbul 1927. s. 158.; E. Zambaur, *Manuel de Généalogie et de Chronologie Pour l'histoire de L'Islam*, Berlin 1955. s. 135.

(13) Nüşhalarda bu şekilde geçmektedir. Osman Turan. bu beyin Kârahanlı hanedânına mensup, isminin de Hakan-oğlu (Han-oğlu) Hârûn olduğunu kayd etmektedir, bk. Osman Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 111.; Honigmann da bu ismi Hârûn b. Hakan olarak vermektedir. Bk. *Bizans Devletinin Doğu sınırı*, s. 116.

(14) Musâfât : samîmi dostluk.

gönderip hizmete gelsin deyü da'vet etdi. Maḥmûd im-tinâ^c edip Sultân'ın kelâmını istimâ^c etmedi. Sultân haber gönderip dedi ki: Şimdiye dek⁵⁷ hutbeyi benim adıma okudup bana itâ^cat üzerine idin ve bana mektûbların varır gelir idi. Muhabbet ü sadâkat arz ederdin. Benim hod âdetim bana gelen begleri katl ü i'dâm değil, belki tâ^czîm ü⁵⁸ ikrâmıdır. Bana gelmekten⁵⁹ kaçıp gitmenin⁶⁰ vechini⁶¹ bilemedim ve sebebini⁶² ma'lûm kılamadım. Pes Sultân'dan bu maḥûle haber gelicek, Maḥmûd dahi vâlidesini⁽¹⁵⁾ ve oğlunu bir mikdâr tuhfe-i haḳîre ve hediye-i muhakkire ile Sultân'a gönderdi. Dedi ki: Ben varamazın, zirâ Sultân'dan ziyâde bîm ve havf-ı azîm⁶³ üzerineyim dedi. Sultân'ın bu sözden gazabı⁶⁴ ziyâde olup, Maḥmûd'un bilâdını bi'l-külliye fesâda vermeğe kasd etdi. İttifâk ol esnâda || Halife-i Bağdâd,⁽¹⁶⁾ Naḳîb-i Nuḳabâ'yı⁽¹⁷⁾ Maḥmûd'a gönderip, teşrif ü taz'îm ve ri'âyet-ü tefhîm kasd edip, Maḥmûd'a ve Maḥmûd'un oğullarına atlar vermiş ve hil'atler göndermiş idi⁶⁵. Naḳîb dahi gelip Maḥmûd'a buluşup Halife'nin kelâmını irsâl ve hil'atleri isâl etdi. Pes Maḥmûd Sultân'dan Naḳîb'e şikâyet ve mâcerâyı hikâyet etdi ve dedi ki: Benim Halife'ye inkıyâdımdan murâd, memleketim emn ü emân üzerine olup âbâd olmaktır. Şimdi bu Sultân Alp Arslan gelip memâliki yağma ve tâlân ve ma'cûr, âbâdan olan⁶⁶ vilâyetim harâb ü⁶⁷ vîrân etdi. Bana şol denli mâl saldı ki, eğer ol mâlı verirsem fakîr ve kudret ü miknetim kalmayıp haḳîr olurun. Beni kuşadıp hisâr etdi. Hizmetine da'vet eder. Eğer varırsam habs etmek mukarrer. Belki iütimâl bevâr⁽¹⁸⁾ dahi⁶⁸ var

⁵⁷ şimdiye dek E : şimdiden B || - ⁵⁸ ü E :-B || ⁵⁹ gelmekden E : gelmeden B || ⁶⁰ kaçıp gitmenin E : kaçdığıının B || ⁶¹ vechini B : vechi E || ⁶² sebebini B : sebebi E || ⁶³ havf-ı azîm E : havf ve azîm B || ⁶⁴ gazabı E :-B || ⁶⁵ göndermiş idi B : gönderip E || ⁶⁶ âbâdan olan E :-B || ⁶⁷ ü E :-B || ⁶⁸ bevâr dahi B : budur ki E. Müstensih, bevâr kelimesini yanlış anlama neticesi bu şekilde yazmıştır.

(15) Bu hanımın ismi Menâdır, bk. Ali Sevim, *Suriye Selçukluları*, s. 40.

(16) Bu sırada 'Abbâsî Halîfesi Ḳâim bi-Emrillâh idi.

(17) Bağdâd Naḳîb-i Nuḳabâsı Tırâd b. Muḥammed Zeynebî'dir, bk. Ali Sevim, *Suriye Selçukluları*, s. 36 ve 38.

(18) Bevâr : ölüm, mahv olma.

E20^a

dedi. Bir mektûb çıkardı. İşte şu mektûb Sultân Alp Arslan'ın Hemedân'dan gönderdiği ve bana yerinde otur, bana gelmeğe hâcet yok deyip, afv-nâme deyü verdiği-
 dir. Şimdi beni gine hizmetine da'vet eder. Bilmem ki, kasdı ve niyeti nedir? dedi. Naķib dedi ki: Getir mektûbu kendine iletip mektûbuna muhâlefet etdiğinin ⁶⁹ sebebin su'âl ve zamîrinde olanı bilip sana keşf-i hâl edeyin. Pes Naķib mektûbu alıp Alp Arslan ⁷⁰ cânibine revân olup, gelip buluşdu. Elin öpüp, görüşdü. Biri biri ile hâl ü hâtır soruşdu, Sultân Halife'nin hâlinden istihbâr ve Naķib'in niye geldiğinden istifsâr etdi. Naķib dedi ki: Maĥmûd ile olan gavġâyı ve geçen mâcerâyı işidip, Halife cânibinden Maĥmûd'u getirmeğe ve hizmetinize yetirmeğe geldim. Alp Arslan Naķib'e dedi ki: Ya Maĥmûd'un bu husûsda cevâb ü su'âli || ve kilûkâli nedir?: Naķib de mektûbu çıkarıp özr ü maķâlîni beyân ve havf-ı bâlîni ıyân etdi. Sultân dedi ki: Bu mektûb saĥîhdir. Ben andan uzakda iken ana bu mektûbu kalbini tatyb ü tefrih için verdim. Şimdi kim kendine karîb geldim, anun bu etdiğî vaz' kabîhdir. Bir kişi ki, bize intisâb ü ihtisâsı olup bizim kendi havâssımızdan geçe, biz geldiğimizi ⁷¹ göre karşı gelicek iken hisârına gire otura, hisâr üzerine mancınıklar ve âlât-ı kıtal kura ⁷², bizim ile cenk bünyâdın âġâz ⁷³ eyleyip, bunun gibi fesâd ede. Biz anı kendi ⁷⁴ hâline koyup hizmetimize ⁷⁵ getirmeyip ⁷⁶ huzurumuza yetirmiyecek bizim selâtin || arasında ne hizmetimiz ve ⁷⁷ hürmetimiz ve mü-lûk içinde ne kadar kadr ü raġbetimiz kalır dedi. Naķib, Sultân'dan bu haberi alıp, Sultân'ın yanından ⁷⁸ çıkıp Vezîr Nizâm el-Mülk ile buluşup dedi ki: Maĥmûd Sultan'a yirmibin dînâr ve size pençhezâr ile hizmet etsin. Siz de Maĥmûd'un hâtırını ri'âyet edin. Sultân'a Maĥmud'un vusûlünü Sultân'ın Dımaşķ'dan kufûlüne (¹⁹)

⁶⁹ etdiğinin B: etdiğine E || ⁷⁰ Alp Arslan E: Arslan B || ⁷¹ geldiğimizi E: geldiğimizden B || ⁷² kura B: kuvvet E || ⁷³ âġâz E:-B || ⁷⁴ kendi E:-B || ⁷⁵ hizmetimize B: hizmetimiz E || ⁷⁶ getirmeyip B: götürüp E || ⁷⁷ hizmetimiz ve E:-B || ⁷⁸ yanından B: yanında E.

(19) Kufûl: seferden, yoleuluktan dönme.

te'hîr edin. Maḥmûd'un Sultân'a inâdı yokdur, itâ'at ü inkıyâdı muhkemdir. Ammâ şimdi Sultân'a buluşacak hâli yokdur, kusuru vardır. Ol zamâna dek isti'dâd üzerine olsun dedi. Pes Nizâm el-Mülk dahi mâla mâil olup kabûl edip, Sultân'ı kâil etmeği boynuna aldı. Pes Naķīb dönüp Haleb'e geldi Maḥmûd'un üzerine girdi. Sultân ile geçen âhbârı ve Nizâm el-Mülk ile olan kavl ü karârı haber verdi. Maḥmûd işidip dedi ki : Şimdi bende ol denli mâl deĝil⁷⁹, bir habbeye mecâl⁸⁰ yokdur ve Sultân ile gerek şimdi, gerek Dimaşķ'dan dönicek buluşmak ihtimâl deĝildir. Naķīb dedi ki : Senin Halife ile muhabbetin olup, sana izzet edip hil'at giyirdikten⁸¹ sonra senin Alp Arslan ile muķâbele etdiĝine rızamız yokdur. Bu etdiĝin vaz' muktezâmız deĝildir. İyi varmazsın yaramaz iş kılırsın⁸². Haleb halkına da Ruhâ'ya ve sâir muhalefet eden şehirlere⁸³ etdiklerini ettirmek dilersin dedi. Ne kadar ki, Naķīb söyledi gördü ki, Maḥmûd da muvâfakat ve mâ'ķûle mütâba'at yok, âhir varayın gine tekrâr Sultân'a buluşayın, deyü icâzet alıp Haleb'den çıkıp gitdi. Hemân oradan Bağdâd'a azm etdi. Naķīb gidicek Sultân Alp Arslan Cumâdelâhire'den iki gün kalmış idi, ehad gün, Haleb'in üzerine geldi. Maḥmûd ile cenk kıldı. Maḥmûd'u zebûn edip, Maḥmûd emân diledi. Sultân dedi ki : gelip buluşmayınca emân olmaz. Pes Maḥmûd gice içinde kal'eden çıkıp hezâr havf ü bîm ile vâlidesi eline yapışıp, getirip Alp Arslan'ın eline teslim etdi. Dedi ki : İşde bu benim veledim ve kebidimdir⁽²⁰⁾. Senin eline verdim, umarım ki, noksanını

B41^b

|| avf edip lûtf ü⁸⁴ ihsân edesin. Sultân dahi umduklarından artuk tâ'zîm ve ricâ etdiklerinden ziyâde kalblerini tatyîb edip tekrîm etdi. Avf ü⁸⁵ ihsân yoluna gitdi. Dedi ki : Var imdi gine kal'ene git. Yarın bize gelsin, nice dürlü tâ'zîm ü hürmet bulasın. Pes Maḥmûd gine Haleb'e gidip, ertesi Sultân emr eyledi; Vezîr Nizâm el-Mülk ve ümerâ ve a'yân ve sâir ekâbir-i dîvân,

⁷⁹ deĝil B : ve E || ⁸⁰ mecâl E : muhâl B || ⁸¹ giyirdikten B : giyirden E ||
⁸² kılırsın B : kılır E || ⁸³ şehirlere E : şehrin B || ⁸⁴ ü E :-B ⁸⁵ ü E :-B || ⁸⁵ ü E :-B ||

(20) Kebid : Karaciĝer.

Emîr-i Haleb Maḥmûd'ı istikbâl edip tâ'zîm ü iclâl ile alıp Sultân'a geldiler Sultân ayak üzerine gelip, Maḥmûd⁸⁶ Sultân'ın elin öpüp⁸⁷ karşısında durdu. Andan yer gösterdi⁸⁸ oturdular⁸⁹. Pes Sultân dahi Maḥmûd'a nice hıla^c ve hedâyâ ve tuhaf ve⁹⁰ atâyâ atâ etdi. Sîm ve zer rahtlı esb⁹¹ ve esterler⁹² ve altun ve gümüş kemerler⁹³ ve kôs ve⁹⁴ alemler ve tabl ve⁹⁵ haymeler⁹⁶ verdi. Sultân dönüp Maḥmûd'a hitâb ve hizmetine geç geldiğinden ötürü itâb etdi. Pes Maḥmûd dahi İbn Han'dan şikâyet edip ve kendiyi tahvîf etdiğini hikâyet etdi. Sultân dahi İbn Han kandedir? deyü istifsâr edicek, yaraklanıp Sultân korkusundan Şam'a firâr etmiş⁹⁷ bulundu. Sonra Sultân⁹⁸ Dımaşk'dan İbn Han'ı dahi getirdip avf ü şefekat ve⁹⁹ ihsân ü ri'âyet etdi⁽²¹⁾.

Ammâ ol zemân ki, Er-Basgan Sultân'dan firâr ve¹⁰⁰ Yâvekiyye tâifesinden bir bölük asker ile terk-i diyâr etdi, İstanbul'u arzu edip gitdi. Varıp Derbend'e⁽²²⁾ yetdi. Anda bir hisâr var idi. Meryem nâm avrat anda emîr ve ser-dâr idi. Pes ol avrata haber gönderip Derbend'den Ubûr edip İstanbul'a mürûr etmeğe¹⁰¹ destûr diledi. Meryem icâzet vermeyip Er-Basgan'a muhâlefet ü muhâsamat¹⁰² etdi. Bunlar bu hâlde kilûkâlde ve tedbîr-i ceng ü cidâlde iken, meğer bu cânibden İstanbul Meliki Romanus, Er-Basgan'ın geldiğın işidip ceng ü cidâle ve harb ü kitâle¹⁰³ geldi sanıp¹⁰⁴, kendi¹⁰⁵ taht-ı ye-

⁸⁶ Maḥmûd B: Maḥmûd'u E || ⁸⁷ öpüp B: öpüp ve E || ⁸⁸ gösterdi B: gösterdiler E || ⁸⁹ oturdular B: oturdu E || ⁹⁰ ve E:-B || ⁹¹ esb B: esh-i cihân-peymâ E || ⁹² esterler B: ester-i cihân-neverd E || ⁹³ kemerler B: kemer E ⁹⁴ ve E:-B || ⁹⁵ ve E:-B || ⁹⁶ haymeler B: hiyam E || ⁹⁷ firâr etmiş B: gitmiş E || ⁹⁸ Sultân B:-E || ⁹⁹ ve E:-B || ¹⁰⁰ ve B:-E || ¹⁰¹ etmeğe B: ede E || ¹⁰² ü muhâsamat B:-E || ¹⁰³ ve ... kitâle B:-E || ¹⁰⁴ sanıp B: zannetti E || ¹⁰⁵ kendi B:-E ||

(21) Osman Turan'a göre, Sultan Alp Arslan daha Urfa önünde Mahmu'u çağırıldığı zaman Hakanoğlu ölmüş bulunmakta idi, bk. *Selçuklular Tarihi*, s. 118; Ali Sevim de Hanoğlu'nun ölüm tarihini h. 462-463 (m. 1070-1071) olarak vermektedir, bk. *Suriye Selçukluları*, s. 28.

(22) Derbend, Kayseri'nin kazalarından Pınarbaşı (Zamantı)'dır. Bu hususda bk. Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 63 not. 3 ve 6; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 105 ve 123.

dinde olan belgelerinde [n] Mihâil⁽²³⁾ nâm bir emîr-i pür ihtîşâmı kuyûd-ı tâm ile ve çokluk leşker ve ceng-cû¹⁰⁶ dilâverler¹⁰⁷ ile Er-Basgan ile muqâbele ve muhârebe ve muqâteleye gönderdi. Pes Mihâil dahi kibr ü kîn ile gidip¹⁰⁸ Derbend'e gelip Er-Basgan'a yakın oldu. Er-Basgan dahi Mihâil geldiğin işidip¹⁰⁹ haber gönderip dedi ki: Ben size ceng¹¹⁰ ü harb ve katl ü darb için¹¹¹ gelmedim. Bil ki, murâdım¹¹² Sultân havfından¹¹³ size ilticâ ve sizin ile || Sultân'ın zararından ihtimâdır⁽²⁴⁾. Mihâil inanmayıp dedi ki¹¹⁴: Kizb eder ve râh-ı mekr ü hileyeye gidersin. Eğer murâdın bize sığınmak || ola idi, bizim bilâdımızı¹¹⁵ nehb ü gâret ve yakıp yıkıp¹¹⁶ hasâret etmezsiniz¹¹⁷. deyip musırr oldu. Âhir¹¹⁸ Er-Basgan ne kadar¹¹⁹ and içdi¹²⁰ Mihâil kâbil olup tasdik etmedi¹²¹. Ceng için gelmesini tahkik etdi. Pes âhir¹²² Mihâil, Er-Basgan'ın üzerine yürüyüp iki asker biri birine¹²³ muqâbil¹²⁴ olup biri birine tîğ ve teberler çaldılar. Biri birin aşağı yukarı sürüp¹²⁵ bir zemân verdiler¹²⁶ aldılar. Âhir¹²⁷ Er-Basgan mansûr¹²⁸ ve Mihâil makhûr¹²⁹ oldu. Leşkeri durmayıp yerinden ayrıldı¹³⁰. Kaçabileni kaçdı¹³¹, kaçamıyan¹³² kırıldı¹³³, Mihâil kendisi esir¹³⁴ [ve] giriftâr-ı zencîr oldu. Pes Mihâil kendiyi yetmiş kantar altuna¹³⁵ iştirâ etdi. Tâ ki, varıp ol¹³⁶ altunu getirip teslim edeler, Mihâil habsden rehâ ola. Bunlar bu hâlde iken Er-Basgan'ın ardından Afşin geldi. Er-Basgan'ın olduğu yere yakın kaldı. Er-Basgan

¹⁰⁶ ceng-cû B; ceng-cûlar E || ¹⁰⁷ dilâverler B:-E || ¹⁰⁸ gidip B:-E || ¹⁰⁹ işidip B: bilip E || ¹¹⁰ ceng B: cenge E || ¹¹¹ ü harb... için B:-E || ¹¹² murâdım B:-E || ¹¹³ Sultân havfından E: Sultân'dan B || ¹¹⁴ B'de» şeklindedir. || ¹¹⁵ bilâdımızı B: vilâ-yetimizi E || ¹¹⁶ yakıp yıkıp B: yağma ve E || ¹¹⁷ etmezsiniz B: etmezdin E || ¹¹⁸ deyip... Âhir E:-B || ¹¹⁹ ne kadar B:-E || ¹²⁰ and içdi B: yemîn etdi E || ¹²¹ Mihâil... etmedi B. inanmadı E || ¹²² Ceng... âhir B:-E || ¹²³ biri birine B: biri birin E || ¹²⁴ muqâbil B: girip muqâtele E || ¹²⁵ sürüp B:-E || ¹²⁶ bir...verdiler B: verip E || ¹²⁷ Âhir B: bir zemân cengden sonra E || ¹²⁸ mansûr B: [u] muzaffer E || ¹²⁹ makhûr B: mukhûr u münhezim E || ¹³⁰ ayrıldı B: ayrıldılar E || ¹³¹ kaçdı B: kaçıp E || ¹³² kaçamıyan B: kaçmıyan E || ¹³³ kırıldı B: tu'me-i şimsîr-i âb-dâr oldu E || ¹³⁴ esir B:-E || ¹³⁵ altuna B. altun verip E || ¹³⁶ Tâ ki, ... ol B:-E || ¹³⁷ bu E:-B ||

(23) Nüshalarda bu şekilde seçiyor. Aslında Manuel Komnenos'dur, bk. Osman Turan, *Seçuklular Tarihi*, s. 123.

(24) İbtimâ: sığınma, kaçınma.

Mihâil'e bu ¹³⁷ hâli beyân ve Afşin niye geldiğın ıyân etdi. Eğer benim ile ittifâk edip, beni Afşin'den kurtarırsan senden bir habbe almayıp ¹³⁸ seni halâs ü ¹³⁹ itlâk edeyin dedi Mihâil dahi kabûl edip bunun üzerine biri biri ile ahd ü eymân etdiler. Er-Basgan ile Mihâil İstanbul'a revân olup gitdiler. Pes^{139a} birkaç gün içinde İstanbul'a vâsıl ve kal'e-ye dâhil oldular. Romanus'a buluşup hâli ve zikr olunan kilûkâli bir bir ¹⁴⁰ deyip, emîn olup oturdular. Havf ü hazeri ortadan götürdüler. Pes Afşin dahi bunların ¹⁴¹ ardından ¹⁴² sürdü ¹⁴³. Gelip ¹⁴⁴ İstanbul ¹⁴⁵ boğazına, şimdi ana ¹⁴⁶ Üsküdar derler ¹⁴⁷, şehr-i üstüvâre ¹⁴⁸ erdi ¹⁴⁹. Bir ¹⁵⁰ niçe gün anda durdu ¹⁵¹. Rûm Meliki Romanus'a haber gönderdi ¹⁵²: Er-Basgan'ı bize irsâl ¹⁵³ edin. Bizim ile sizin ortanızda sulh vardır. Eğer [sulhun ¹⁵⁴ üzerine ber karâr ¹⁵⁵ iseniz Sultân'ın düşmenini koltuğunuza ¹⁵⁶ alman ¹⁵⁷, Sultân'a muhâlefet kılman. Er-Basgan hod ¹⁵⁸ sizin niçe memleketinizi ¹⁵⁹ tâlân ¹⁶⁰ ve harâb etmişdir. Anı ¹⁶¹ kendinize dost sanman ¹⁶², Sultân ile olan ahdinizden dönmen ¹⁶³ dedi. Romanus cevâb gönderip dedi ki: Cümle dediğınız ¹⁶⁴ sahîh ü sevâbdır. Ammâ bize sığını geleni vermek âdetimiz ve hûy-ı hasletimiz değildir. Bu işi edemeziz ve mürüvetsizlik râhına gidemeziz. Çünkü Afşin bu cevâbı aldı, Er-Basgan'ı || vermiyeceklerini ¹⁶⁵ bildi. Oradan ¹⁶⁶ dönüp vilâyet-i Romanus'u harâb ü vîrân ve yağma ve tâlân ederek yürüdü. Hiç bir yer kalmadı ki, anı vîrân ü harâb ve tâlân ¹⁶⁷ kılmaya illâ ¹⁶⁸, meğer ki, şehr-i ¹⁶⁹ mu'azzam veyâhûd ¹⁷⁰ kal'e-i muhkem ola. Afşin bu tarik ile gidip Meryem'in derbendine geldi. Kış erişip,

B42^b

¹³⁶ almayıp B: almiyayın E || ¹³⁹ halâs ü E:-B || ^{139a} ahd ... Pes B:-E || ¹⁴⁰ bir bir E:-B || ¹⁴¹ bunların B:-E || ¹⁴² ardından B: ardlarından E || ¹⁴³ sürdü B: sürüp E || ¹⁴⁴ Gelip B:-E || ¹⁴⁵ İstanbul B: Kostantiniyye E || ¹⁴⁶ ana E:-B || ¹⁴⁷ derler B: diyen E: || ¹⁴⁸ şehr-i üstüvâre B:-E || ¹⁴⁹ erdi B: gelip oturdu E || ¹⁵⁰ Bir B:-E || ¹⁵¹ durdu B: oturdu E || ¹⁵² gönderdi B: irsâl etdi E || ¹⁵³ irsâl B: isâl E || ¹⁵⁴ sulhun B: sulha E || ¹⁵⁵ ber karâr B: kâil E || ¹⁵⁶ koltuğunuza B: kolunuza E || ¹⁵⁷ alman B: alıp E || ¹⁵⁸ bod E:-B || ¹⁵⁹ memleketinizi B: bilâdınız E || ¹⁶⁰ tâlân B:-E || ¹⁶¹ Anı B:-E || ¹⁶² sanman B: kıyâs etmen E || ¹⁶³ Sultân ... dönmen B:-E || ¹⁶⁴ dediğınız B:-E || ¹⁶⁵ vermiyeceklerini B: vermiyeceklerini E || ¹⁶⁶ oradan B: andan E || ¹⁶⁷ ü... tâlân B:-E || ¹⁶⁸ illâ B:-E || ¹⁶⁹ şehr E: beled B || ¹⁷⁰ veyâhûd B: yâhûd E ||

azîm karlar yağıp, kar gidince anda kaldı. Kış geçtik-
den ¹⁷¹ sonra ılgar etdi. ¹⁷², vilâyet-i Ahlat'a ¹⁷³ yetdi.
Emvâl-i azîme ile ¹⁷⁴ erdi ve hiç kimse mâlik olmadığı
ganâim eline girdi ¹⁷⁵. Andan Sultân'a nâme yazup bi'l-
tamâm geçen hâli bir peyk-i bâd ¹⁷⁶ hareket ve berk
sîret ile i'fâm etdi ¹⁷⁷.

Bu cânibden Romanus, Afşin'in kendi bilâdına et-
diği işleri semâ^c ¹⁷⁸ ve nehb ü gâretleri ¹⁷⁹ istimâ^c ¹⁸⁰ edi-
cek, hemân diyâr-ı islâm üzerine gitmeğe azîmet ve kasd
ü niyet etdi. Emr eyledi ki ¹⁸¹, hükm ettiği diyârda ¹⁸²
ne kadar eşrâr ve esâkir-i Küffâr var ise yarak ve ya-
sak ile hâzır ¹⁸³ ve emr-i Romanus'a muntazır olalar ¹⁸⁴.
Pes nâmeler yazılıp etrâf-ı memâlike âdemler gitdi.
Cemî^c-i ümeray-ı tağiye ve asâkir-i bağiye haber
etdi. Bundan sonra Romanus acı haberler ile bir nâme
yazıp ¹⁸⁵ Alp Arslan'a isâl etmek için bir elçi tertîb
edip irsâl etdi. Bu cânibden Sultan Alp Arslan dahi ¹⁸⁶
Aytegin Süleymânî ile ¹⁸⁷ Maḥmûd Han'a ¹⁸⁸ emr edip
dedi ki ¹⁸⁹: Varın ikiniz de Dımaşk'a gidin ¹⁹⁰ hutbey-i
Halîfe-i Bağdâd Kâim bi-Emrillâh nâmına ¹⁹¹ okudup ¹⁹²
sikke dahi ¹⁹³ anun adına edin ¹⁹⁴ ve ¹⁹⁵ Sultân kend [i]
oğlunu Haleb'de koyup ¹⁹⁶ hâkim ve ol diyârın üzerine
kâim eyledi. Sultân bu hâl üzerine iken Romanus'un ¹⁹⁷
elçisi gelip ¹⁹⁸, orada Sultân'a vâsıl olup ¹⁹⁹ icâzet ver-
diler. Sultân'ın üzerine dâhil oldu ²⁰⁰. Sultân önünde nâ-
mesin koyup ²⁰¹ okuyup ²⁰² murâdı, bilâd-ı Müslimîn üze-
rine gelip fesâd etmek idiğın ^{202a} bildiler. Maksûd ne

¹⁷¹ geçdikden E: geldikden B || ¹⁷² etdi B: edip E II || ¹⁷³ Ahlat'a E: Hılat'a B || ¹⁷⁴ B'de
الى şeklindedir: - E || ¹⁷⁵ erdi ... girdi B: ve esbâb-ı vâfireye mâlik olup E || ¹⁷⁶
bâd B: bâde E || ¹⁷⁷ ile ... etdi B: eline verip azm-i Sultân etdi E || ¹⁷⁸ semâ^c B: isti-
mâ^c E || ¹⁷⁹ gâretleri B: gâretin E || ¹⁸⁰ istimâ^c B: semâ^c E || ¹⁸¹ Eyledi ki B:
Eyledi E || ¹⁸² diyârda B: diyârlarda E || ¹⁸³ hâzır B: bîzır olalar E || ¹⁸⁴ olalar
B: duralar E || ¹⁸⁵ yazıp B: - E || ¹⁸⁶ dahi B: - E || ¹⁸⁷ ile B: ve E || ¹⁸⁸ Maḥ-
mûd Han'a B: Maḥmûd Han ile E || ¹⁸⁹ dedi ki B: - E || ¹⁹⁰ gidin B: varın E || ¹⁹¹
B'de كائى şeklindedir, E'de adına || ¹⁹² okudup B: - E || ¹⁹³ dahi E: - B || ¹⁹⁴ edin
B: olsun dedi E: || ¹⁹⁵ ve B: - E || ¹⁹⁶ koyup B: - E || ¹⁹⁷ Romanus'ua B: Roma-
nus E: || ¹⁹⁸ gelip B: dâhil oldu E || ¹⁹⁹ orada ... olup B: - E || ²⁰⁰ Sultân'ın ...
oldu B: - E || ²⁰¹ Sultân ... koyup E: - B || ²⁰² okuyup B: okunup E || ^{202a} idiğın
B: kasdın E ||

ise ²⁰³ tercümân ağzından fehm kıldılar ve ²⁰⁴ hem demiş ki: Menbiç ve Erciş ve Malazgirt ki, bizden alınmış ve cümle memâlikinden kılınmıştır. Anları gine bize veresin, aklın başına deresin ve size sulh için verilen mâlî bize ²⁰⁵ gönderesin ²⁰⁶. İşde yer götürmez leşker ²⁰⁷ ile üzerine varıp ²⁰⁸ sana ve bilâdına ne ²⁰⁹ işler ederim ²¹⁰ destân ola ²¹¹ demiş. Alp Arslan ²¹² bu sözleri işidip öyke ²¹³ (²⁵) ile ²¹⁴ baş saldı ve vayki gazaba geldi ve hiddetinden duramaz ²¹⁵ ve yerinde ²¹⁶ || oturamaz idi ²¹⁷. Hele elçinin nâmesine cevâb yazıp dedi ki ²¹⁸. İşde biz hâzırız, geleceği var ise gelsin ²¹⁹ ve bizden alacağı var ise ²²⁰ alsın ²²¹. Elçi oradan döndürdüler ²²² gine İstanbul'a ²²³ gönderdiler. Ol zemânda ²²⁴ Afşin'in gönderdiği âdem de ²²⁵ geldi. Sultân Afşin'in selâmet ile döndüğün bildi ²²⁶. Sultân' a Romanos'un cevâbından ve askerin azık killeti ile ²²⁷ ve yorğunluk ile ²²⁸ ıztırâbinden ²²⁹ muhkem melûl ²³⁰ ve hüzn ü ²³¹ kelâl gelmiş idi. Haleb'de hemân ancak Afşin tarafından ne zâhir ola deyü durur idi ve anun selâmet ile dönmesi ²³² haberine ²³³ muntazır olup ²³⁴, oturur idi ²³⁵. Afşin'in nâmesi gelecek ve sıhhat ile döndüğün bilicek ²³⁶ bir an karârı kalmayıp, hemân göç emr edip Haleb'den kufûl ²³⁷ edip, gelip ²³⁸ Fırat'a vusûl buldu. Sultân ziyâde muztarib olduğundan gidişi hârib gibi idi ²³⁹, askerin yolda kalanında ve düşüp öleninde değil idi ²⁴⁰. Pes as-

²⁰³ ne ise B: nedir E || ²⁰⁴ ve E:-B || ²⁰⁵ bize B:-E || ²⁰⁶ gönderesin B: veresin E || ²⁰⁷ leşker B: asker E || ²⁰⁸ varıp E: vardım B || ²⁰⁹ ne B: bir E || ²¹⁰ B' de ادّارم şeklinde, ederim: edem E || ²¹¹ destân ola E:-B || ²¹² Alp Arslan B: Sultân E || ²¹³ öyke B: öyle E || ²¹⁴ ile B:-E || ²¹⁵ duramaz B: durmaz E: || ²¹⁶ ve yerinde B:-E || ²¹⁷ oturamaz idi B: oturamaz oldu E || ²¹⁸ dedi ki E: dediler ki B || ²¹⁹ gelsin B: gelir görsün E || ²²⁰ var ise E: vardır B || ²²¹ E'de burada "dedi" kelimesi fazladır. || ²²² döndürdüler B: dönüp E || ²²³ İstanbul'a B: Kostantınıyye'ye E || ²²⁴ zemânda B: zemân E || ²²⁵ de B: dahi E || ²²⁶ bildi B: bilip E || ²²⁷ B'de كليل şeklinde yazılmıştır. E'de killetinden || ²²⁸ yorğunluk ile B: yorğun olmalarından E || ²²⁹ ıztırâbdan B:-E || ²³⁰ melûl B: melâl E || ²³¹ ü B:-E || ²³² durur ... dönmesi B:-E || ²³³ haberine B: habere E: ²³⁴ olup B: idi E || ²³⁵ oturur idi B:-E || ²³⁶ bilicek B:-E || ²³⁷ kufûl B: rihlet E || ²³⁸ gelip B:-E || ²³⁹ gidişi ... idi B: sür'at ile gitmeğin E || ²⁴⁰ kalanında ... değil idi B: ⁽²⁵⁾ Öyke : Öfke, hiddet, hışım

E21^a ker ²⁴¹ Fırat'ı yüzüp geçer iken ²⁴² çok at ve ester ve devâb ve cimâl ve ahmâl ve eşkâl helâk oldu ve Rûm'un elçisi, Sultân askerinin ²⁴³ yorğunluğuna ²⁴⁴ ve kille-tine ²⁴⁵ ve zebûnluğuna vâkıf oldu ²⁴⁶ ve Fırat'ı geçer iken bî-hâd ve bî-karar esbâb ve tavar telef olduğunu bildi ²⁴⁷. Bu cümle varıp Romanos'a || i'clâm kıldı. Romanus'un Alp Arslan üzerine azmi bir iken bin oldu. Pes Sultân Alp Arslan ²⁴⁸ Fırat'ı geçdikden sonra Tebriz'e geldi. Birkaç gün Tebriz'de kaldı.

Bu cânibden İstanbul meliki Romanos, Efrenc ve Rus'dan ve Ermen ve Rûm'dan ve Fûrs ve Guz-ı şûm-dan ⁽²⁶⁾ altı kez yüzbin asker ve ceng-cû dilâverler cem^c edip ve ikibindört yüz araba hâzır eyledi ki, ol ²⁴⁹ arabaları dörtbinsekiz yüz camus çeker ve yanınca hizmet eder niçe ²⁵⁰ bin er var idi. Bu arabaların kimisinin üstünde mancınklar ve silâhlar ve sâir âlât-ı kitâl ve kimisinin üstünde mesâmîr-i ⁽²⁷⁾ fa'âl ve ²⁵¹ bir ²⁵² mancınk var idi ki, anı biniki yüz er ancak çeker idi ve ol mancınk on kantâr taş atar idi ve hazînesinde bin kerre bin dinâr ve sadhezâr bî-nazîr sevb-i harîr var idi ve sîm ve zer oyan ⁽²⁸⁾ ve eyer ve sâir esbâb-ı mu^cteber hadden bîrûn ve hesâb ve ²⁵³ adedden efzûn idi ve Romanos ile B43^b ile otuzbeşbin bîtrik ⁽²⁹⁾ var idi. Bilâd-ı || islâmı ²⁵⁴ kendi zann ü zu'mı üzerine her birinin ortasında tefrik etdi. Kimine Mışır ve kimine ²⁵⁵ Şâm ve kimine Hôrâsân ve kimine Rey ve kimine 'Irâq ve kimine İsfahân'ı verdi. Bağdâd'ı ²⁵⁶ alı kodu. Halife için dedi ki: O şeyh-i sâlihe ta'aruz etmen, ol bizim dostumuzdur. Anı incidmen şimden

kalanına bakmayıp E || ²⁴¹ Pes asker B :- E || ²⁴² geçer iken B : geçip gider iken E || ²⁴³ Sultân askerinin E : Sultân'ın askeri B || ²⁴⁴ yorğunluğuna E : bozğunluğuna B || ²⁴⁵ kille-tine B : kille-ti zevâdesine E || ²⁴⁶ oldu B : olup E || ²⁴⁷ ve bî-karâr... bildi B : ziyân olduğun bilip E || ²⁴⁸ Alp Arslan B :- E || ²⁴⁹ ol B : o E || ²⁵⁰ hizmet... niçe E :- B || ²⁵¹ mancınklar... ve B :- E || ²⁵² bir B :- E || ²⁵³ hesâb ve E :- B || ²⁵⁴ islâmı E : islâm B || ²⁵⁵ kimine B : kimisine E || ²⁵⁶ Bağdâd'ı E : Bağdâd B ||

(26) Şûm : som, uğursuz. Müellif bu kelimeyi Oğuzlar (Guz)'ın hıristiyanlığından dolayı burada kullanmıştır.

(27) Mesâmîr : çiviler, mihlar.

(28) Oyan : gemi ile beraber at başlığı, dizginler ve takımları.

(29) Bîtrik : 10.000 kişilik bir birliğin kumandanı, kumandan, asıtzâde.

geri İstanbul ²⁵⁷ [da] yerimize ²⁵⁸ nâib koyup yazı 'Acem'-de edelim, kışın 'Irâk'a gidelim dedi. Azm anun üzerine oldu ki, bilâd-ı islâmı harâb u vîrân ve yağma ve tâlân ede. İstanbul'da Kâfir beglerinin âdeti oldur ki ²⁵⁹, kaçan bir sefere gitseler ve bir diyâra cenge azm etseler Ayasofya'ya varırlar ve anun içinde 'İsâ ve Meryem ve Havârîyûn sûretleri ki, altundan ve gümüşden mihrâbında konmuş idi, 'İsâ sûretinin karşısına gelip yüz ururlar ve el kavşurup karşısında dururlar idi. Küfr ü inâdları muktezasınca yalvarıp ol sûretten istimdâd ederler idi. Pes Romanos dahi Alp Arslan üzerine sefere azm edicek Ayasofya'ya ol ulu putun önünde secde edip nusret ve ²⁶⁰ Alp Arslan üzerine mu'âvenet talep etdi. Pes mu'cize-i Resûlullâh sallâllahu aleyhi ve sellem zâhir olup, ol büyük put ehl-i islâm kiblesinden yana yüzün üzerine yıkılıp zir ü zeber oldu. Romanos'u ²⁶¹ bu hâl ²⁶² gâyet ile muğber ü ²⁶³ mükedder kıldı. Ol putu ruhbânlar ol hâlde gördüler, gine yerine dikip turgurdular. Romanos ertesi gine gelip ol putu Müslümânlar kiblesinden yıkılmış buldu, hayrân kaldı. Gine ²⁶⁴ emretti; kaldırıp, dikip selâsil ile her cânibden peyvend etdiler. Romanos üçüncü gün gine gelip gördü, ol silsileler kırılmış, ol put Müslümânlar kiblesinden yana pâyimâl olmuş yatır. Ziyâde müte'accib ve mütefekkir ve muztarib ve mütehayyir oldu. Ammâ kasâvet-i kalbi mâni olup işâreti bilmedi ve başına hayr gelmiyeceğın fehm kılmadı. Pes heybet ü azamet ve hevl ü haşmet ile İstanbul'dan ²⁶⁵ çıkıp diyâr-ı islâm üzerine yürüdü. Leşker yerin yüzün bürüdü. Bir hây hûy ²⁶⁶ ve hengâme ve ²⁶⁷ gavgâ idi ki, işidenlerin aklı şaşar ²⁶⁸ ve kuşlar havâdan uçmayıp düşer idi. Rûm meliki Romanos bu kadar asker-i bî-kerân ile bilâd-ı ehl-i islâmı harâb ü vîrân etmek niyeti üzerine gelmekde, bu cânibden Alp Arslan'a haber geldi ki, Romanos yer götürmez leşker

²⁵⁷ İstanbul E: -B || ²⁵⁸ yerimize B: yerimiz E || ²⁵⁹ oldur ki B: oldu ki E || ²⁶⁰ ve B: -E || ²⁶¹ Romanos'u E: Romanos B || ²⁶² hâl E: hâle E || ²⁶³ ü E: -B || ²⁶⁴ gelip... Gine B: - E || ²⁶⁵ İstanbul'dan E: Islâmbol'dan B || ²⁶⁶ hây hûy B: hûy hây E || ²⁶⁷ ve E: -B || ²⁶⁸ şaşar B: şaşır E ||

B 44^a ile üstüne gelip || erdi, vilâyet-i ehl-i islâm'a girdi.

Pes Sultân tefekkür deryâsına dalıp tahayyür âleminde kaldı. Zîrâ askerın çoğu zebûn ve ²⁶⁹ alfil olmağın destûr vermiş idi. Asker yanında gâyet kalil idi. Evvelki askerden kimse kalmamış ve tekrâr dinç leşker de gel[me]miş idi. Ancak kendi kullarından has ²⁷⁰ ve makbûl dörtbin yarar kul kalmış idi. Pes tekrâr asker ²⁷¹ cem'î için dönüp gitmeği ²⁷² ma'kûl görmedi. Zîrâ memleket hâlî kalır, Küffâr fırsat bulur ve vilâyet-i islâm yâd ²⁷³ ve Küffâr elinde fesâda varır. Evlâ budur ki, turavuz ²⁷⁴ ve başımıza ne yazıldı ²⁷⁵ ise görevüz ²⁷⁶ dedi. Sabrı kendiye yâr edip karârı ihtiyâr etdi. Kendi ile seferde bile olan Hatunu'nu ⁽³⁰⁾ ahmâl ve eşkâl ile vezîr Nizâm el-Mülk'e koşup Hemedân'a irsâl etdi ve Nizâm el-Mülk'e emr eyledi ki, acele üzerine dinç leşker cem' edip ardından kendiye isâl ede ve kendi hemân yarar at ve birer yedek ile ol dörtbin kulu alıgıtdi ²⁷⁷ ve dönüp anlara dedi ki: Ben bu ²⁷⁸ gazâda nefsimce cebr ve her ne belâ gelir ise sabr ederin, tâ ki, mücâhidler sevâbın bulam ve gâziler ecrin hâsıl kılam. Eğer sâlim olur isem gânim olup sa'âdet ve devlet görem. Eğer ölür isem şehâdet ve Allahuta'âlâ yanında kurbete erem. Ammâ size ahdim odur ki, benden sonra ²⁷⁹ oğlum Melikşâh'ı tahtımda sultân ve yerime han edesiz. Eğer öyle eder isenüz her yerde ²⁸⁰ feth ü zafer üzerine olursuz. Eğer sözüme muhâlefet kılır iseniz, emriniz müteferrik olur adüvlerinizeden size zarar erer ²⁸¹ dedi. Cümlesi itâ'at gösterip, sem'an ve tâ'atan dediler ve Sultân'ın yanına Ekrâd'dan onbin güzîde er ve pesendîde serverler ²⁸² dahi cem' oldu. Ammâ Sultân'nın ekser-i i'timâdı ol yanında olan dörtbin kula idi. Anların her birine ziyâde

²⁶⁹ ve E: -B || ²⁷⁰ has B: hâzır E || ²⁷¹ asker B: leşker E || ²⁷² gitmeği B: gitmeğe E || ²⁷³ yad B: yade de E || ²⁷⁴ turayuz B: duraruz E. aslı yukardaki şekildedir. || ²⁷⁵ yazıldı B: gelir E || ²⁷⁶ görevüz E: göreyüz B || ²⁷⁷ alıgıtdi B: alı kodu E || ²⁷⁸ bu B: - E || ²⁷⁹ sonra B: - E || ²⁸⁰ yerde B: yere E || ²⁸¹ müteferrik ... erer B: müstakar olur ve kendiniz müteferrik olmadan kurtulursunuz E || ²⁸² serverler E: server B ||

⁽³⁰⁾ Sultân Alp Arslan'ın bu Hatunu'nun ismi Seferiye'dir. Bk. Sibt İbnü'l-Cevzî Şemsüddin Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu, *Mir'âtü'z-Zeman Fi Tarihi'l-Âyan* (Yayımlayan Ali Sevim), Ankara 1968. s. 147.

E 21^b pehlivânlık ile ²⁸³ i'tikâdı var idi. Pes Sultân ol ondört-
bin güzîde cri ²⁸⁴ pesendîde serveri ile ²⁸⁵ azm-i ceng-i
Efrenc ve Rus || edip, Melik Romanos kaskına gidip,
önce biraz asker ile bir Beg gönderdi. Ol Beg önce gi-
dip Hılat'a karîb olıcak Romanos'un önünce ²⁸⁸ bir sa-
lîb ile karavuluna buluşdu. Hemân duruşup bir mikdâr
uruşdular. Romanos'un karavuluna gâlip olup, dağıtdı.
Begini esîr ve giriftâr-ı zencîr edip, oradan döndürdü.
B 44^b O sâlîb ile Alp Arslan'a ²⁸⁷ gönderdi. Alp Arslan ol Beg'in
burnun kesip, ol salîp ile || Hemedân'a, andan Bağdâd'a
gönderip ehl-i islâm şâd oldular. Müslümanlar'ın galebese-
den ferah buldular. Ammâ asker-i ehl-i ²⁸⁸ islâm ziyâde kıl-
let ve Küffâr tamâm kesret üzerine olduğundan cemîc Müs-
lümanlar'a havf ü haşyet ve hüzn ü dehşet gelmiş idi. Pes
Halîfe-i Bağdâd Emîr el-mü'minîn Kâim bi-Emrillâh cemîc
hutabâya ve Müslimîn'e emr etmiş idi ki, minberler üzerin-
de duâ olunup Hak Ta'âlâ'ya tazarruc vü ibtihâl edip Alp
Arslan için feth ü nusret su'âl edeler. Ol minberler üzerin-
de olunan duâyı Ebû Sa'îd inşâ ²⁸⁹ etmiş idi. Ol duâ budur:
Yâ ilâh el- âlemîn ve ²⁹⁰ yâ mucîb-i da'vet el-muztarrîn,
râyet-i islâmî ve alem-i şer'iyi ²⁹¹ âlâ ve Alp Arslan'ı Küf-
fâr üzerine müstevli eyle ve İslâm'a nusret edenlere izzet
ve şirke ve ehl-i şirke zillet ver ve şirk ü küfrün ırkını
kat^c ve ehl-i şirk ve ²⁹² ehl-i küfrü Müslümânlar'ın üle-
rinden def^c ü ²⁹³ men^c eyle ve sana itâ'at ve dine nusret
kask edip, küfr ü inâd ehli ile senin yolunda nefsi ile
ve mâlî ile cihâd edenlere meded yetişdir. Anların hâ-
cetlerin red etme ve anlara avnın ile mu'âvenet ve nasrın
ile nusret eyle ve anların düşmenlerin zelîl ve kolların
tâvîl eyle tâ ki, nereye dilerlerse elleri ere ve murâd-
ları ellerine gire ve Alp Arslan'ın a'clâmın refîc^c ve anı
düşmenden mahfûz ve menîc^c eyle ve anı te'yîdin ile mü-
eyyed ve nusret ²⁹⁴ ü avnın ile müşeyyed eyle ve anın
askerinin kalblerini zaferin ile memlû ve emnin ile do-

²⁸³ pehlivânlık ile B: pehlivânlıklarına E || ²⁸⁴ eri B: er E || ²⁸⁵ serveri ile B: serverleri
ile E || ²⁸⁸ önünce E: önce B || ²⁸⁷ Alp Arslan'a E: Arslan'a B || ²⁸⁸ ehl B:-E || ²⁸⁹ inşâ
B: inşâillâh E || ²⁹⁰ ve B:-E || ²⁹¹ alem-i şer'iyi E:-B || ²⁹² ve B:-E || ²⁹³ ü E:-B || ²⁹⁴
nusret B: nasr E ||

lu ²⁹⁵ eyle ve Kâfirleri onların üzerinden def^c eyle ve ²⁹⁸ onların eli ile helâk ve menzillerin zir-i hâk eyle ve alemlerinde yümn ve tevfikin bend ve nasr-ı azizin pey- vend olsun. Ol senin rızân için gönlü murâdın kodu, senin yolunda nefsini ve mâlını bezl edip gazâyâ gitdi, senin adüvlerin ile cihâd ²⁹⁷ azm etdi. Sen de Yârâb Kelâm-ı Kadîm'inde ve Fûrkân-ı Azîm'inde buyurup du- rursun ki ²⁹⁸, senin yolunda cihâd edenlere ²⁹⁹ fırsat ve- rip a^cdâlarının üzerine nusret edesin. Sen yâ ³⁰⁰ Rabb el-âlemîn ve esdak-ı kâilînsin ³⁰¹, senin kavlin hakk ve va^cdin hakdır. Sen kelâmında esdaksın. İmdi Alp Arslan ile olan ehl-i dîn ve asâkir-i muvahhidîn, senin şeri^catın yoluna nice ikdâm ve sa^cy ü ³⁰² ihtimâm ederler ³⁰³ ise, sen de yâ Ekrem el-ekremîn ve ³⁰⁴ yâ Hayr el-nâsırîn onların adüvlerini i^cdâm ve zafer ve ³⁰⁵ inâyetine anları mazhar || ve adüvlerinin üzerine muzaffer eyle. Maksûdların hâsıl kılıp, murâdlarına vâsıl ³⁰⁶ eyle ve inâ- yetin hırzı ⁽³¹⁾ ile ³⁰⁷ a^cdây-ı dînden anları sıyânet edip, düşmenlerin keyd ü mekrini anlara yetiştirmeyip himâ- yet eyle ve lütfu sıfatları anlara şâmil olup ³⁰⁸, murâd- larına nâil olsunlar ³⁰⁹. Nasîr-i ³¹⁰ azîz ile cümlesin man- sûr edip, a^cdây-ı ³¹¹ dîn ve mu^cni dalâl olanları hor ³¹² u makhûr eyle ³¹³. Bağdâd'da ³¹⁴ ve cemî^c memâlikde ³¹⁵ hatîbler ³¹⁶ minber üzerinde ³¹⁷ Alp Arslan ve sâir gâzî- lere bu ³¹⁸ vech ile duâ edip Müslümânlar'a derler idi ki: Ey Müslümânlar Hak Ta^câlâ'ya niyet-i ³¹⁹ sâfiyet ve azîmet-i sâdıka ve kulûb-ı hâşi^ca ⁽³²⁾ ve a^ckâid-i râbî'a ile tazarru vü ibtihâl edip Alp Arslan için feth ü nusret

²⁹⁵ dolu B. dopdolu E || ²⁹⁶ onların üzerinden def eyle ve E: -B || ²⁹⁷ ci- hâd B: cihâda E || ²⁹⁸ durursun ki B: durursun E || ²⁹⁹ edenlere B: eden- ler E || ³⁰⁰ Sen yâ B: -E || ³⁰¹ kâilînsin B: el-kâilînsin E || ³⁰² ü E: -B || ³⁰³ ederler B: eder E || ³⁰⁴ ve B: -E || ³⁰⁵ ve E: -B ³⁰⁶ vâsıl B: vusûl-ı müyesser ve mukadder E || ³⁰⁷ B'de حرزيله şeklinde. || ³⁰⁸ olup B: ve E || ³⁰⁹ nâil olsunlar B: vâsıl ede E || ³¹⁰ Nasîr B: nasr E || ³¹¹ a^cdâ E: mâ^cada B || ³¹² E'de حواز şek- lindedir. || ³¹³ makhûr eyle B: zâr-ı nâtuvân eyle dediler E || ³¹⁴ Bağdâd'da B: Bağ- dâd behîst âbâdda E || ³¹⁵ memâlikde B: -E || ³¹⁶ hatîbler B: hutab E || ³¹⁷ minber üzerinde B: minberde E || ³¹⁸ Alp Arslan... bu E: ve B || ³¹⁹ niyet B: -E ||

(31) Hırz: sığınak.

(32) hâşi^c: Alçak gönüllük gösteren.

su'âl edin tâ ki, Allâhuta'âlâ anun eli ile a'dây-ı dîni üzerinizden def^c ve şerlerini men^c ü ref^c eyleye. Zîrâ Hak buyurur ki ³²⁰;

(^{32a}) قُلْ مَا يَعْشَوْنَ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ

demekdir ki : Yâ Muhammed bunlara ki, benim Rabbim sizi neyley idi eğer duânız olmaya idi. İmdi ey Müslümânlar Allâhuta'âlâ tarafını i'zâz edip, dergâh-ı Hakk'a tazarru^c vü niyâz edin. Allâhuta'âlâ'nun rahmetine rağbet edip, Allâhuta'âlâ'dan feth ü nusret taleb edin ³²¹. Allâhuta'âlâ inâyetini gâyetine yetişdire ³²², Alp Arslan'a feth ü zafer vere. Allâhuta'âlâ ihsânı ile ehl-i tuğyânı helâk eyleyip, güç işleri âsân eyleye. Götürü memâlik-i islâmiye'de cânib-i kâr-sâza bu vech ile tazarru^c vü niyâz olur idi.

Bu cânibde ³²³ Rum Meliki ³²⁴ sürüp Malazgirt'e erdi. Anda ashâb-ı Sultân'dan kimi buldu ise emân verdi. Bu memleketler hep bizimdir, kendi memleketimizi ³²⁵ incidip ne edelim. Yürün ileri Alp Arslan üzerine gidelim, anun emrini ber-taraf edelim dedi ve Sultân Alp Arslan dahi Hicret-i Sultân-ı Dîn ve Mehbit-i Nasr-ı Mîn Allâh ve Feth-i Karîb ve Beşer El-Mü'minîn Târîhi'nin dörtyüzaltmışüçüncü yılında Zilka'de ayının onbeşinci günü Çarşamba gün, ba'zı ehl-i tevârih kavli üzerine ³²⁶ Zilka'de'nin yirmibeşinci günü Hılat ile Malazgirt mâbeyninde Rahva nâm mevzi'e vusûl bulup anda nüzûl kıldı. || Sultân askerinin killeti ve Kâfirler ³²⁷ leşkerinin kesreti Sultân askerinin içinde şâyi^c olup asâkir-i Müslimîn'in kalbine || havf ü haşyet geldi. Pes Sultân kendi askerinde za'af-ı kalb müşâhede edip, Rûm Meliki'ne elçi gönderip dedi kim : Anun ile bizim ortamızda Halife etdiği sulhı ri'âyet kılın. Annın memleketi ana, bizim memlektimiz bize, biri birimize ³²⁸ ta'arruz etmeyelim. Ceng ü cidâl ve harb ü kitâl olmadan bilâd-ı ehl-i İslâm'dan müfârakat etsin, dönüp bilâdına gitsin. Rûm

³²⁰ buyurur ki B: buyur ki E || ³²¹ Allâhuta'âlâ'nın... taleb edin B:-E || ³²² yetişdire B: yetişdir E || ³²³ cânibde B: cânibden E || ³²⁴ Meliki E: Sultânı B || ³²⁵ memleketimizi B: memleketimiz E || ³²⁶ Zilka'de... üzerine B:-E || ³²⁷ Kâfirler B: Kâfir E || ³²⁸ biri birimize E: biri birimiz B ||

(^{32a}) XXV. el-Furkân, nr. 77.

Meliki'ne Sultân'ın bu ³²⁹ haberi varıcak, Melik-i Rûm cevâb gönderip dedi ki : Varıp kendinin taht-gâhı olan Rey'i almayınca ve ol bizim bilâdımıza kıldığını anun bilâdına kılmayınca komak muhâldir ve anun ile sulh ü musâlaha ne ihtimâldir. Benim taht-gâhım şimden geri İsfahân ve Irâk'dır, anun söylediği söz benim sem'îmden ziyâde ırakdır. Benim azmim odur ki, kendinin âksây-ı (³³) bilâdına inem. Hiç bu kande olacaktır ki, bu kadar emvâl-i azîme harc etmiş iken gine dönem. Şol kadar asker getirip durursa kim ³³⁰, Süleymânlar karşı duramiya ve şunun gibi dilâverlerim vardır ki, Sâ'm ve Nerimânlar cevâb vermiye. Eğer gelip hizmetim kabûl edip bana itâ'at edersen, sana yetecek memleket vereyim. Benim azâbımdan ve satvetimden emîn olasın. Eğer yok dersin, benim ile asker-i bî-kerân ve ceş-i bî-pâyân vardır ki, kırmak ile eksilmez ve ardı kesilmez ve ondörtbin araba vardır ki, cümlesi esbâb ve ³³¹ emvâl ile memlû ve silâh ile doludur. Bir şehir ve bir kal'e yokdur ki, onun kapısı bana bağlana ve bir asker yokdur ki, ³³² bana karşı durup eğlene. İmdi aklın başına deresin, kendine yarar iş ne ise göresin ³³³ ana göre bana haber gönderesin. Çünkü Romanos'un nâmesi okunup ³³⁴ söylediği mühmelât ma'lûm ve murâdı mefhûm olıcak, Alp Arslan vayki kakıldı (³⁴) ve yıldırım gibi şakıdı. Gayret-i îmân ve hamîyyet-i îkân (³⁵) galebe edip, emr eyledi. Nâmenin cevâbın yazıp dedi ki ³³⁵ : Ey Kâfir-i bî-dîn ve serdâr-ı melâ'î'n bilmış olasın ki, sen burada kendi kendinden gelmedin ve bu işi sen kendi san'atın ³³⁶ ile kılmadın. Bil ki, Hüdây-ı Rabb el-âlemîn inâyet edip, senin emvâl ve esbâbını Müslümanlar'a ganîmet etmek için getirdi. Bilmış olasın ki, Allâh'ın avnı ile sen ³³⁷ benim bendem ve esîr ü efgendemsin ve askerinin ki-

³²⁹ bu B: bir E || ³³⁰ durursa kim B: dururum kim E || ³³¹ ve E:-B || ³³² bana... yokdur ki E:-B || ³³³ göresin B: göre E || ³³⁴ okunup B: okuyup E || ³³⁵ dedi ki E: dediler ki B || ³³⁶ san'atın B: sun'un E || ³³⁷ sen E:-B ||

(³³) Âksâ: son, en son, uzak.

(³⁴) Kakımak: öfkelenmek, kızmak.

(³⁵) İkân: sağlam biliş, bilme.

B 46^a

misi esîr ve giriftâr-ı zencîr ve tu'fme-i şemşîr olacaktır || ve götürü emvâl ve esbâbın emvâl-i Müslimîn ve ganâim-i muvahhidîndir. Kaçma vakit ki, hâzır ol, gör ki senin ve askerinin boynuna esîr olup nice zencîrler takalar ve her biriniz hor u zâr nice sürüp çekeler ve ³³⁸ hazînen ³³⁹ hazîneme nice taşır gelir. Cümle emvâl ve esbâbın nice benim olur, bir mikdâr sabr eyle gör. Er isen karşı dur deyip, cevâb-ı nâme bu vech ile yazılıp düzüldü ³⁴⁰ ve Melik-i Rûm'a gönderildi. İmâm Ebû Naşr Muhammed b. 'Abd el-Melik Buḥârî ki, hanefî el-mezheb ve ehl-i sünnet meşreb idi ve Alp Arslan'a hâce ve imâm ve her husûsda Alp Arslan anun sözüne râm idi ³⁴¹. Alp Arslan'a dedi ki : Sen dîn-i Hakk'a mu'âvenet edersin ve ³⁴² umarın ki, Allâhuta'âlâ sana nusret ede. Bu fethi sana müyesser eyleyip bu gazâda mansûr u muzaffer kıla. Ammâ Kâfirler'e muḳâbeleyi hatîbler minbere çıktığı zamânda eyle ve muḳâteleye ol anda başla, tâ ki, senin cengin hatîblerin mücâhidler için duâları ve gâzîler için tazarru' ve senâları zemânına rast gele. Bolay ki, ⁽³⁶⁾ kabûl-i karîn ola dedi ve Alp Arslan'a haber geldi ki, Küffâr çevre yanlarına hendek kazıp içine girmiş. Alp Arslan işidip şâd olup dedi ki : Şüphe yok ki bizden Kâfirler'e ³⁴³ korku ermiş, zîrâ bu denli kesret ile böyle etdikleri korkularına delâlet ve havf ü hazerlerine şehâdet eder. Bir askerini ki, içine havf ü haşyet düşse, anlara hazîmet mukarrerdir.

Pes Rûm askeri ehl-i İslâm'a yakın yerde konup, Melik-i Rûm için bir kırmızı atlas bârgâh uruldu ve dibâcdan haymeler kuruldu. Romanos geçip bir altun taht üzerine ³⁴⁴ oturdu ³⁴⁵ ve üzerine ³⁴⁶ zî-kıymet cevahir ile murassa' bir salîb-i musanna' aşdılar ve önüne çokluk kasisler ⁽³⁷⁾ ve bıtrikler ³⁴⁷ ve ruhbânlar durup yüz-

³³⁸ ve E:-B || ³³⁹ hazînen B: hazînenin E || ³⁴⁰ düzüldü B: düzüldü E || ³⁴¹ râm idi B: râmdır E || ³⁴² ve E:-B || ³⁴³ Kâfirler'e B: Kâfir'e E || ³⁴⁴ üzerine B: üzerinde E || ³⁴⁵ oturdu E: cûlûs etdi B || ³⁴⁶ ve üzerine B:-E || ³⁴⁷ ve patrikler E:-B ||

(36) Bolay ki: belki, ihtimal, olabilir.

(37) Kasis : Keşiş, rahib.

lerin yere sürerler ve zu'mlar (38) niçe İncil okuyup Romanos'un üzerine ururlar idi. Pes Sultân Alp Arslan Cum'a gün olunca tahammül etdi. Çünkü Cum'a gün olup Salât-ı Cum'a'nın vakti yakın oldu, hemân Alp Arslan 348 Allâh'a tevekkül edip, sıçrayıp atdan inip kendi eli ile atına kolan verdi. Kuyruğun döküp, çekdi çevirdi 349. Andan atına binip, askerine dedi ki: Bilmiş olun ki, bugün Allâh'dan gayri bir 350 pâdişâh || ve hücum edici bir şâh 351 yokdur. Bendelerine 352 hüküm 353 kazâ cümle Hudâ'nındır. Andân gayri bir verici ve alıcı ve hüküm kılıcı yokdur. Ben de sizcileyin Allâhuta'âlâ'nın bir bendesi 354 ve âciz ü efgendesiyim, din imdi sizin ile dîn-i İslâm'a nusret ve şer'î Resûl'e mu'âvenet edip çalışalım, Kâfirler ile verişelim, alışalım 355 dedi. Dahi götürüp kemân ve tîri atdı, eline şemşîr aldı 356. Götürü askerine 357 emr eyledi öyle kıldılar. || Andan dönüp leşkerine dedi ki: Leşker-i 358 Küffâr hadd ü hesâba gelmez, bî-karârdır ve anlar ile mancınıklar ve niçe âlât-ı kitâl vardır. Eğer biz anlar ile gin (39) yerden kitâl ve uzakdan harb ü cidâl edicek olursak bize zafer bulup sımaları (40) mukarrerdür. İmdi biz anlara fırsatı anun ile buluruz ki, gaflet ile basıp aralarına girevüz 359 ve 360 her cânibden kılıç uravuz. Mancınıklar kurmağa fırsat ve âlât-ı harbe yapışmağa mühlet vermiyevüz 361, dedi. Pes bu niyeti edip Küffâr'ın üzerine 362 yürüyüp cenge azîmet ettiler. Bu cânibde Romanos mağrur, Müslümânlar askerinin 363 azlığına mesrûr, cümlesi 364 mest ve 365 lâ-ya'kil Alp Arslan kendine mu'âbil olacağından gâfil iken, hemân Alp Arslan ansızdan 366 ol ondörtbin 367 er

348 Alp Arslan B: Sultân E || 349 verdi... çevirdi B: verip, çekip çevirip E || 350 bir B:-E || 351 şâh B: pâdişâh E || 352 Bendelerine E:-B || 353 hüküm edici B || 354 bendesi B: bendesiğin E || 355 alışalım B:-E || 356 aldı B: alıp E || 357 askerine B: Küffâr askerinin üzerine E || 358 Leşker B:-E || 359 girevüz B:-E || 360 ve E:-B || 361 vermiyevüz B: vermeyüp uralım E || 362 üzerine E:-B || 363 Müslümânlar askerinin B: Müslümânlar'ın E || 364 cümlesi B: cümlesini E || 365 ve E:-B || 366 ansızdan B: ansızlı E || 367 ondörtbin B: dörtbin E ||

(38) Zu'm: bâtil zan, sanı.

(39) Gin: geniş, açık

(40) Sımak: kırmak, bozmak, yenmek.

ile erdi. Kâfirler'e göz açdırmayıp, cümle bir aradan cenge girdi. Ol ondörtbin er cümle bir aradan bir vech ile sayha etdiler ki, cümle cihân gümledi ve âsumân inledi. Gûşlar duymayıp, işidenlerde ³⁶⁸ akl ve hûş kalmadı. Kâfirler'e ³⁶⁹ mancınık kurmağa ve âlât-ı kitâle el urmağa mecâl kalmayıp, hemân Kâfirler'in kendiyi ³⁷⁰ deprebilencesi el kılıça vurup ³⁷¹, cenge durdu. Kâfir ve Müslümân biri birine tiğ ve teber urdu ³⁷². Ansızdan Kâfirler'in başına kıyâmet kopup ³⁷³ gûyâ ki, gökden üzerlerine âfet indi. Her biri kılıç ateşine yanıp, kanına boyandı. Hâyyât-ı ecel mikrâz-ı ⁽⁴¹⁾ tiğ ile niçelere ölüm hil'atin biçdi ve niçeler merg câmın içip bizim cihândan ayak götürüp her nesneden geçdi. Hûy u hây ile ve ceng ü gavgâ ile ve savt-ı vâveylâ ile âlem doldu. Atın ³⁷⁴ ayakları altından ³⁷⁵ toz havâyâ kalkıp bir vech ile gerd ü gubâr oldu ki, rûz-ı rûşen şebistâne döndü. Nazm :

B 47^a

Oldu bir ceng ol zemân kim rüzgâr,
Görmedi yer ancılayın kâr ü zâr,
Seyl-veş hûnu adüvnün çağladı,
Korkudan tiğ ü teber kan ağladı,
Vardığınca germ olup bazâr-ı ceng,
Gin cihân Kâfirlere olmuşdu teng,
Na'radan güm güm öterdi âsmân,
Miğ-veş yağdırır idi tiğ kan,
Sulh için varır gelir idi tîrler ⁽⁴²⁾,
Kesdi biçdi orada şemşîrler ³⁷⁶,
Yığılıp meydân içinde küşteler,
Küştelerden olmuş idi puşteler,
Hevl ü heybet şöyle dolmuşdu cihân,
Sararıp geçmişdi mihr-i âsûmân,
Top olup meydân içinde başlar,
La'î renk olmuşdu kandan taşlâr

³⁶⁸ işidenlerde B: işidenlere E || ³⁶⁹ Kâfirler'e B: kâfir'e E || ³⁷⁰ kendiyi E: kendi B ||
³⁷¹ vurup B: urup E || ³⁷² urdu B: urdular E || ³⁷³ kopup B: koyup E || ³⁷⁴ atın B:-E ||
³⁷⁵ altından B: altında E || ³⁷⁶ şemşîrler E: şemşîr B ||

(41) Mikrâz: kesecek âlet.

(42) Bu mısradaki vezin icabı "varır veya gelir" kelimelerden biri fazladır.

Durdu bir vech ile harb ile kıtâl,
Bir dahi çeşm-i cihân görmek muhâl.

Nesr: Bu vech ile Kâfir [ve] Müslümân biri birine karışıp ceng ü cidâl ve harb ü kıtâl turdu. Alp Arslan kendi kullarından bir alay bahâdır kafâdârlar³⁷⁷ ile her ne cânibe ki, yürür idi, Kâfir leşkerin biri birine urur idi. Şîr-vâr şöyle ceng eder idi ki, üzerine kan ve beyni sıçramaktan pelenge dönmüş idi. Deryâ gibi Kâfir leşkerinin içine³⁷⁸ neheng-vâr dalar idi. Erdiği Kâfir'i tîğ-i âb-dâr ile timsâh gibi iki böler idi. Alp Arslan bu resm ile ceng ü cevelânda iken nâgâh bi-emr-i Hudâ³⁷⁹, Kâfir tarafından bir yel peydâ olup, meydân yerinin tozunu sürüp Müslümân askerinin³⁸⁰ gözüne koydu³⁸¹: Ol yel vardıkça³⁸² iştîdâd üzerine olup Müslümânlar'ın birinin gözün açmağa mecâli ve ceng ü cidâl³⁸³ edicek hâli kalmayıp hâlleri sidâd üzerine iken az kaldı ki, fesâda vara. Alp Arslan bu hâli görüp atından inip secdeye varıp³⁸⁴ Allâhuta'âlâ'ya münâcât edip³⁸⁵ dedi ki, nazm:

Ey mu'fn ü nâsir ü hayy ü³⁸⁶ ebed,
Lûtf edip biz kullara er gör meded,
Fazlın ile bizi mansûr eylegil,
Düşmen-i bed-hâhı makhûr eylegil,
Eyledim sana tevekkül yâ ilâh,
Dost-ı düşmenden bizi etme³⁸⁷ tebâh,
Secde edip rûyumu etdim turâb,
Lûtfun ile bize eyle feth-i bâb,
Yüz sürüp dergâhına kan ağladım,
Fazl ile ihsânına dil bağladım,
Niyyetim olmuşdur ancak nasr-ı dîn,
Her ne var³⁸⁸ gönlümde bilirsin hemîn³⁸⁹,
Gayrı kasdım var ise ey müste'ân,
İş bu an öldür beni verme emân,

377 kafâ-dârlar B:-E || 378 içine B: içinde E || 379 bi-emr-i Hudâ B:-E || 380 Müslümân askerinin B: Müslümânlar E || 381 koydu B: girdi E || 382 E'de وارءهء şeklidir. || 383 ü cidâl B: cevelân E || 384 secdeye varıp B: secde edip E || 385 münâcât edip B: münâcâta varıp E || 386 ü B:-E || 387 etme B: etmiye E || 388 var B:-E || 389 hemîn B: yaķîn hemîn E ||

B 47^b

Gerçek ise dediğim er gör meded,
 Düşmenin şerrini benden eyle red,
 Nusret ü avnın erişdir ey Hudâ,
 Ben kula³⁹⁰ feth ü zafer³⁹¹ || eyle atâ³⁹²,
 Dergehinde eyledim rûyumu hâk,
 Eyle dîn düşmenlerin kahr ü helâk,
 Etdi Alp Arslan bu vech ile duâ
 Hâcetini eyledi Allâh revâ.

Nesr³⁹³: Çünkü Alp Arslan iki rek'at namâz kılıp dergâh-ı Hakk'a bu vech ile niyâz etdi. Tîz³⁹⁴ duâsı³⁹⁵ hedef-i icâbete³⁹⁶ vusûl bulup³⁹⁷, hâceti kabul oldu³⁹⁸. Hemân ol yel Küffâr tarafından eser iken, Müslümanlar tarafından esip vardığınca hadden olup³⁹⁹ kemâl-i şiddete erdi. Meydân yerinin gerdî Küffâr'ın gözlerine⁴⁰⁰ girdi. Hiç birisinin cenge mecâli kalmayıp her birinin hâli tebâh ve bahtı siyâh oldu. Müslümânlar bu hâli görüp Küffâr'ın üzerine bir vech ile hücum ve âteş-i tîği rücûm ettiler ki, Kâfir'i leşker-i Şeyâtîn gibi ihrâk ve kanlarına iğrâk etdiler. Mâ-hasal Cum'a gün öyle zemanından gün sararınca ceng-i azîm ve harb-i delim oldu⁴⁰¹. Andan sonra || Kâfir sındı ve yüzü döndü, cem'iyetlerine inkisâr gelip karârı firâra tebdîl etdiler. Alp Arslan leşkeri⁴⁰² erip Romanos'un sancakların ser-nigûn ve sancaklar⁴⁰³ yanında olan beglerin ve dilâverlerin kimin gark-ı hûn edip ve kimin esîr ve giriftâr-ı zencîr etdiler. Küffâr leşkerinden⁴⁰⁴ az kimse kurtuldu ve selh kimse halâs buldu. Sultân Alp Arslân Cum'a gün ahşam erince, o yine ertesi gecesi sabâha varınca atlarından inmeyip Küffâr kovdular. Küffâr'ın cümle emvâl ve esbâb ve erzâk⁴⁰⁵ aldılar. Azîm doyumluk kıldılar⁴⁰⁶ ve mâl ganîmet buldular⁴⁰⁷. Romanos'un hazâini cümle Sultân hazînesine geldi ve⁴⁰⁸ kullarının kimi katl ve kimi

390 kula B: kuluna E || 391 feth ü zafer B: -E || 392 eyle atâ B: lûtfunu eyle E ||
 393 Nesr E:-B || 394 Tîz B: tîr E || 395 duâsı B: duâ E || 396 hedef-i icâbete B: hedef kabûlde vâki' ve icâbete E || 397 bulup B: buldu E || 398 hâceti... oldu B: -E ||
 399 olup B: üzerine olup E || 400 gözlerine B: üzerine E || 401 oldu B: etdiler E ||
 402 leşkeri B: leşker E || 403 sancaklar E:-B || 404 leşkerinden E: leşkerinde B || 405 ve erzâkın E:-B || 406 kıldılar B: kıldı E || 407 ve ... buldular E: -B || 408 geldi ve B:-E ||

B 48^a

esîr ve giriftâr-ı bend-i zencîr oldu. Sultân'ın ⁴⁰⁹ dediğın cümle Romanos buldu. Gevherâyîn'in ol kulu ki, Nizâm el-Mülk ana suhriye ⁽⁴³⁾ edip, bunu alalım bize Rûm Melik'in tutup ⁴¹⁰ esîr ve giriftâr-ı zencîr edip hizmetimize yetire demiş idi. İttifâk ol kul gördü; bir atlı durur, başında iki ⁴¹¹ murassa^c ve mücevher ve musanna^c salîb var. Çevresinde askerinden bir alay kimseler ol kişiyi ⁴¹² ihâta edip dururlar ⁴¹³, ceng ederler ⁴¹⁴ ve her cânibin gözedip ⁴¹⁵ görürler. Pes ol gulâm ol şahsın üzerine hamle eyledi ki; ura, kılıç ile iki pâre edip ⁴¹⁶ öldüre ⁴¹⁷. Ol çevresinde duranların birisi ⁴¹⁸ dedi ki : Urma bu duran Melik-i Rûm ve Efrenc ve Rus ⁴¹⁹, İstanbul şâhı Romanos'dur. Pes ol gulâm dahi inip ellerin bend, andan bir zencîr ile atına pervend edip, || yedip ⁴²⁰ alıp gitdi. Çünkü Sultân askerinin içine gelip, esîrler arasına yetdi. Ol gulâm gördü ki, Romanos Meliki ⁴²¹ her gören esîr yüzünü yere sürdü ⁴²², sahîh bildi ki, bu tuttuğu esîr, Pâdişâh-ı Rûm, Romanos dedikleri ⁴²³ meş'ûmdur ⁴²⁴. Sultân Alp Arslan'a ⁴²⁵ müşteci vardı ki, Rûm Meliki ⁴²⁶ Romanos'u ⁴²⁷ şimdi ⁴²⁸ mukayyed ve ⁴²⁹ bend ve zencîr ile müşeyyed ⁴³⁰ getürüyorurlar. Sultân ahşam namâzın edâ eder idi ⁴³¹. Getirip Romanos'u ortağa koydular. Sultân namâzı kılıp, Allâh'a ⁴³² tazarru^c ve duâ ⁴³³ etdikden sonra dönüp, Romanos'u bend ve ⁴³⁴ zencîr ile giriftâr ve esîr ve hâr ü zâr gördü. Sultân Alp Arslan'ın ⁴³⁵ Şâdi ⁴³⁶ nâm bir gulâmı var idi. Sultân anı Romanos'a göndermiş idi ve ol gulâm Romanos'u bilir idi, görmüş

⁴⁰⁹ Sultân'ın B: Sultân E || ⁴¹⁰ tutup B: tutsa E || ⁴¹¹ iki B: -E || ⁴¹² kişiyi B: şahsı E || ⁴¹³ edip dururlar B: etmişler E || ⁴¹⁴ ceng ederler E: -B || ⁴¹⁵ gözedip B: gözüp ? E || ⁴¹⁶ edip B: ede E || ⁴¹⁷ öldüre B: -E || ⁴¹⁸ duranların birisi B: duran eşhâs E || ⁴¹⁹ ve Efrenc ve Rus B: Rûs ve Efrenc E || ⁴²⁰ yedip B: -E || ⁴²¹ Meliki E: -B || ⁴²² her ... sürdü B: her kim üserâdan gördü ise yüzün yere sürüp efgân ederler idi E || ⁴²³ dedikleri B: -E || ⁴²⁴ meş'ûmdur B: meş'ûm imiş E || ⁴²⁵ Sultân Alp Arslan'a E: Sultân'a B || ⁴²⁶ Rûm Meliki B: -E || ⁴²⁷ Romanos'u B: Romanos E || ⁴²⁸ şimdi E: -B || ⁴²⁹ ve B: -E || ⁴³⁰ müşeyyed B: -E || ⁴³¹ edâ eder idi B: edâdan sonra E || ⁴³² Allâh'a E: Hudâ'ya E || ⁴³³ tazarru^c ve duâ B: bî niyâza tazarru^c ve niyâz E || ⁴³⁴ ve E: -B || ⁴³⁵ Sultân Alp Arslan'ın E: Sultânın B || ⁴³⁶ Şâdi B: Şâd E ||

(43) Suhriye: ihtihza, alay.

idi. Sultân ana : Romanos bu mudur? deyü sordu ⁴³⁷. Budur, dedi ⁴³⁸. Pes Sultân habs edip üzerine müvekkil askerden biraz yarar er kodu. Tamâm Küffâr'ı kovup ve kırıp kimin esîr edip, kimin kaçırıp ve hazâin ve ⁴³⁹ emvâl zapt edip kamu ahvâl gördükden sonra emr etdi ⁴⁴⁰, Romanos'u getirdiler Sultân'ın huzuruna yetirdiler. Sultân Romanos'a ta'n ü teşnîc^c (⁴⁴) ve tevbîh ü takrîc^c (⁴⁵) edip dedi ki : Ben sana Halife'nin elçilerini gönderip, Halife etdiği sulhu ibkâ ve sizin ile eylediğimiz kavli ü ⁴⁴¹ kararı imzâ edelim demedim mi? ⁴⁴² ve ⁴⁴³ sana Afşin'i gönderip senden a'dâmı talep edicek sen dürlü öZR ⁴⁴⁴ ve ⁴⁴⁵ bahâneler peydâ edip ⁴⁴⁶ öZR etmedim mi? ve dün öteki gün sana ⁴⁴⁷ haber gönderip dön git ⁴⁴⁸, bizim ile etdiğin ahde muhâlefeti ⁴⁴⁹ ve cenge adâveti ko diyicek, bî-had emvâl harc edip, bî-kıyâs ⁴⁵⁰ asker cem^c etdim, tâ ki, ehl-i islâm'ı götürüp kam^c (⁴⁶) edem deyü cevâb göndermedin mi?. Ol bağy (⁴⁷) ve inâdın ve şikâk u fesâdın seni ve dâireye getirdi ve bend ve zencîr ile seni benim önüme nice yetirdi deyü üç kerre bozdoğan ile Romanos'a urup ta^czîr ⁴⁵¹ (⁴⁸) ve ayağı ile deyip tahkîr etdi. Romanos dedi ki : Ey Pâdişâh-ı âlem her dürlü tâifeden asker-i bî-kerân ve ceş-i bî-pâyân cem^c etdim ve şol kadar hazâin harcandım ki, takrîr ü ta^crîf ve ta^cbîr ü tavsîf olunmaz, tâ ki, cümle bilâdını harâb ü vîrân ve yağma ve tâlân eyliyem. Nusret sana el verdi. Bana tevbîh ü takrîc^c ve takbîh ü teşnîcⁱ ko, dilediğin et ve istediğin yola git || dedi. Sultan dedi ki: Eğer bana gâlip olup, zafer kılydın ⁴⁵² bana ne eder-

B 48^b

⁴³⁷ deyü sordu B: dedi E || ⁴³⁸ Budur, dedi B: -E || ⁴³⁹ ve E: -B || ⁴⁴⁰ etdi B: eyledi B || ⁴⁴¹ ü E: -B || ⁴⁴² demedim mi E: B'de د م د م şeklinde. || ⁴⁴³ ve B: -E || ⁴⁴⁴ öZR B: özürler E || ⁴⁴⁵ ve E: -B || ⁴⁴⁶ peydâ edip B: eyledin E || ⁴⁴⁷ öZR ... sana B: ve E || ⁴⁴⁸ dön git B: dön gide E || ⁴⁴⁹ muhâlefeti B: muhâlefet E || ⁴⁵⁰ bî-kıyâs B: bî-had bî-kıyâs E || ⁴⁵¹ tâ^czîr E: tazrîr B || ⁴⁵² kılydın B: bulaydın E ||

- (44) Teşnîc^c : çok ayıp ve çirkin bulma, ayıplama.
 (45) Takrîc^c : başa kakma, azarlama, paylama.
 (46) Kam^c : ezme, kırma, zaptetme.
 (47) Bağy : ileri gitme, azgınlık, serkeşlik.
 (48) Ta^czîr : tekdir etme, azarlama.

din ⁴⁵³. Romanos dedi ki: İşlemezdim, illâ kabîh. Sultân dedi ki: Vallâh sahtî söyledi. Eğer gayri söz söyleye idi dürûğ idi, aslı yoğ idi. Merd-i âkil ve muhkem, ancak sözleri müstahkem. Buncılayın kimseyi öldürmeği ukalâ revâ görmezler, dedi. Andan Romanos'a dedi ki: Kendi hakkında zannın nedir?. Sana neyliyim ve ⁴⁵⁴ seni ne yola koyam ⁴⁵⁵. Dedi ki: Üç ihtimâl vardır. Evvelkisi bu ki, ⁴⁵⁶, beni ⁴⁵⁷ öldürüp harca süresin (⁴⁹). İkincisi bu ki ⁴⁵⁸, memleketde siyâset edip gezdiresin ve üçüncüsünü ⁴⁵⁹ sana ⁴⁶⁰ demekde fâide ve anmakda âide yoktur. Zîrâ anı etmezsin dedi ⁴⁶¹. Sultân nedir?. O der ki ⁴⁶², avf ve ⁴⁶³ kabûl-ı mâl ve beni memleketime îsâl, tâ ki, ben senin memlûkun ve abd-ı mağlûlün ⁴⁶⁴ (⁵⁰) olan, memâlik-i Rûm'da yerine kâim ve senin cânibinden ⁴⁶⁵ hâkim kılınıp kalam. Pes Sultân dedi ki: Sana niyetim illâ avf ü ⁴⁶⁶ ihsândır ⁴⁶⁷ ve lûtf ⁴⁶⁸ u imtinândır ⁴⁶⁹ (⁵¹). Di, imdi nefsini iştirâ ve bir mikdâr mâl ile şîrâ eyle. Romanos dedi ki: Sultân ihtiyâr etsin. Sultân ⁴⁷⁰ dedi ki: Onbin kerre bin dînâr. Romanos dedi ki: Götürü mülk-i Rûm'i versem revâdır. Zîrâ || nefsimi bana atâ ideyorursun. Ammâ ben Rûm'un üzerine beg olalı Rûm'un mâlını helâk etdim, giderdim. Ceng ü harblere ve ⁴⁷¹ harc-ı asâkire verdim ⁴⁷². Şimdi ehl-i Rûm faķîrdir, anlara bu denli mâl satmak ⁴⁷³ kesîrdir, dedi. İki cânibden çok kilûkal ⁴⁷⁴ oldu. Âhir maķâl bunun üzerine mukarrer oldu ki; bin kerre bin dahi beşyüzbin dînâr Melik-i Rûm behâsı irsâl ve her sâl cizye üçyüzaltmışbin dînâr îsâl oluna ve ihtiyâç oldukça Rûm askerinden Alp Arslan'a nusrete ve asker-i islâm'a muâvenete göndere ve Müs-

E 23^b

⁴⁵³ ederdin B: kılaydın E: || ⁴⁵⁴ ve B: -E || ⁴⁵⁵ koyam B: koyayım E || ⁴⁵⁶ bu ki B: -E || ⁴⁵⁷ beni B: ben E || ⁴⁵⁸ bu ki B: budur E || ⁴⁵⁹ üçüncüsünü B: üçüncü E || ⁴⁶⁰ sana E: -B || ⁴⁶¹ dedi B: deyip E || ⁴⁶² der ki B: dedi ki E || ⁴⁶³ ve E: -B || ⁴⁶⁴ mağlûlün B: dîrem-i harîdin E || ⁴⁶⁵ cânibinden B: yerine cânibinden E || ⁴⁶⁶ ü E: -B || ⁴⁶⁷ ihsândır B: ihsân E || ⁴⁶⁸ Lûtf B: -E || ⁴⁶⁹ imtinândır B: imtinân E || ⁴⁷⁰ Sultân E: -B || ⁴⁷¹ ve B: -E || ⁴⁷² harc-ı .. verdim B: harc eyledim B || ⁴⁷³ satmak E: -B || ⁴⁷⁴ kilûkal B: kil-i kal E || .

(49) Harca sürmek; harecamak, feda etmek.

(50) Mağlûl; zincire vurulmuş, zincirle bağlı.

(51) İmtinân: İyiliği başa kakma.

lümânlar'dan alınan şehirler ve kal'eler ki ⁴⁷⁵, Antakya gibi ve Ruhâ gibi gine vere ve Müslümân ⁴⁷⁶ esirleri ne ki, var ise bundan ala ve âzâd kıla. Romanos bu şartların götürüsün kabûl kılıp, ol şehirler için dedi ki Kaçan ki, diyârıma vusûl bulam, asker cem^c edip ol şehirlerin üzerine varıp alam. Ol zemânda ol şehirleri ⁴⁷⁷ size teslim kılam. Zîrâ böyle olmayınca tâkatım ve size teslime istitâ^catım yokdur. Ammâ ⁴⁷⁸ eğer beni âzâd ederseniz, tezce edin bilâdıma tezce varayım ⁴⁷⁹ tahtgâhıma ereyin ⁴⁸⁰ tâ ki ⁴⁸¹, zikr olunan murâdlar || hâsıl ola, emriniz yerin bula. Zîrâ eğer geç varırsam Rûm'da yerime bir kimse dahi şâh dikip, bir gayri pâdişah ederler ⁴⁸². Bu murâdlar yerin bulmaz ⁴⁸³ ve bu maksûdlar hâsıl olmaz ⁴⁸⁴, dedi. Pes Sultân emr eyledi; elinden ayâğından bendden aldılar, Romanos'u âzâd kıldılar. Meğer Sultân and içmiş idi ⁴⁸⁵ ve sevgend etmiş idi ki, Rûm Meliki'ne kadeh sürdürü. Pes Sultân ⁴⁸⁶ emr etdi, Romanos'un eline bir kadeh sundular ki, Sultân'a vere, Sultân yerine götüre ⁴⁸⁷ tâ ki, andı yerine gele ⁴⁸⁸. Romanos kendiye verdiler sandı, içmek murâd edindi. Komayıp Sultân'ın murâdın dediler. Pes Sultân'a kadehi sunu verdi. El kavşurıp karşısında durdu. Sultân içdikden sonra saçın çözdü, başın açdı, yüzün hâke sürdürü. Zîrâ anların arasında pâdişâhlara hizmet edicek âdet bu idi. Andan destûr alıp Rûm Meliki haymesine gitdi. Çünkü maķâmına yetdi, Sultân'ın kullarının ⁴⁸⁹ ve üzerine ⁴⁹⁰ müvekkil olanların ⁴⁹¹ ortalarında ⁴⁹² onbin dînâr taksim etdi ⁴⁹³. Kendi ile gelen bitriklerin birazın satın aldı ve birazın Sultân bahşış kıldı. Çünkü erte oldu, Sultân emr eyledi; Rûm Meliki'nin tahtını ki, Rum Meliki'nden alınmış ve ⁴⁹⁴ gâret kılınmış idi, ertesi ⁴⁹⁵ ol tahtı kırup tertîb ü tezyîn etdiler. Erkân-ı âyîn ile alıp ⁴⁹⁶

475 ki B: ve E || 476 Müslümân B: Müslümânlar E || 477 ol şehirleri B: -E || 478 Ammâ B: -E || 479 varayın B: varayım E || 480 ereyin B: varıp E || 481 tâ ki B: -E || 482 ederler B: edeler E || 483 bulmaz B: -E || 484 olmaz B: -E || 485 içmiş idi B: içmiş E || 486 Sultân E: -B || 487 Sultân ... götüre B: -E || 488 tâ ki ... gele E: -B || 489 kullarının B: kulların E || 490 ve üzerine B: üzerinde E || 491 olanların B: olanlara E || 492 ortalarında B: -E || 493 etdi B: etdiler E || 494 ve E: -B || 495 ertesi B: erte E || 496 alıp E: -B || .

Rûm Meliki Romanos'u götürdüler⁴⁹⁷, ol tahta cülûs etdi. Sultân kendi eli ile başına tâc⁴⁹⁸ ve arkasına hilâat-ı fâhire⁴⁹⁹ giyirip izzet etdi. Andan sonra Sultân dedi ki : Bilir misin? İbn Muhallebân'ı Halife sana elçiliğe gönderip, sen de Halife'yi⁵⁰⁰ ta'zîm ü tevķîr⁵⁰¹ etmeyip, karşısında başın açdırıp, yer öpdürüp tahķîr etdin⁵⁰² idi. İmdi sen de Bağdâd cânibine dönüp, Halife'yi ta'zîm edip yer öp ve tefhîm edip başın aç dedi. Ol dahi emir yerine getirdi, andan yine oturdu. Andan Romanos'a dedi ki : Ben Halife'ye mutîc olan beglerin ğāyet saġîr ve anın ümerâsının haķîriyin. Ben askerimden birazcık asker ile sana bu kadar iş etdim. Vay eğer ki, Halife, mülûk-ı arza emr edip, senin için kayd göre. Ol vaktin senin hâlin neye ere⁵⁰³. Andan Romanos'a dedi ki : İmdi sana i'timâd ve sözlerine i'tikâd⁵⁰⁴ etdim, var şimden geri bilâdına git. Pes Sultân Alp Arslan'ın⁵⁰⁵ karşısında || Romanos ayak üzerine durdu, yüzün yere sürdü. Andan destûr alıp yola girdi ve Sultân ana bir sancak verdi. Üzerinde Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resüllulâh yazılmış idi ve ak harîrden düzülmüş idi⁵⁰⁶ ve yanına iki hâcib ve kendi has kullarından yüz kul koşdu ta ki, Kostantınıyye'ye vusûl bulunca bile gideler. Pes Sultân Romanos'u bir fersah yer teşyîc edip, andan tevdfîc etdi. Romanos atdan inmek istedi. Sultân, Romanos'a eymân verip komdı⁵⁰⁷. Andan at üzerinden Romanos'u Sultan koşdu. Andan Romanos vedâc edip göçdü.

B 49^b

Ebû Ya'lâ b. Kâlanîşî tarihinde dedi ki : Rûm Meliki Romanos'un Efrenc ve Rus'dan altı kez yüzbin askeri var idi ve Sultân Alp Arslan'ın⁵⁰⁸ Etrâk'dan ve sâir tavâifden dört kez yüzbin eri var idi. Maķâl evvelki maķâldır, zîrâ vâki^c hâldir. Anun için ki, Sultân'ın askeri ol zemânda daġılmış ve az kalmış idi.

497 götürdüler B: -E 498 tâc. B: tâc giydirip E || 499 fâhire E: -B || 500 Halife'yi B: Halife'ye E || 501 ü tevķîr B: -E || 502 etdin E: etdiġin B || 503 ere B: muncerr ola E || 504 i'tikâd B: i'timâd ve i'tikâd E || 505 Sultân Alp Arslan'ın E: Sultân'ın B || 506 ak idi E: -B || 507 atdan . . . komdı B: -E || 508 Sultân Alp Arslan'ın E: Sultân'ın B || .

Pes Sultân mâcerâyı nâme ve resûl ile Halife'ye irsâl ve Romanos'un tâcını ve salîbini ve alınan hazâinin birazını isâl etdi. Pes cemîc-i ehl-i imân mesrûr u ⁵⁰⁹ şâ-dân oldu ⁵¹⁰ ve Bağdâd'ı ⁵¹¹ tezyîn etdiler ⁵¹². Bir vech ile ki, ancılayın zîynet ve anun gibi şöhet bir zemân-da görülmüş değıl idi ve ⁵¹³ ol fetih bir feth-i azîm idi ki, Seyyid-i Enâm zemânından beri islâm'ın ⁵¹⁴ anun gibi feth [i] olmuş değıl idi ⁵¹⁵. Ordan Sultân dönüp gine Rey'e ve Hemedân'a geldi ve Halife-i Bağdâd Emîr el-mü'minîn Kâim bi-Emrillâh, Pâdişâh'a tehniye-nâme yazıp ol nâmede böyle hitâb etdi; El-veled el-seyyid el-ecelel el-müeyyed el-mansûr el-muzaffer el-sultân el-a'zâm mâlik el-'Arab ve'l-'Acem seyyid el-mülûk ⁵¹⁶ el-ümem ziyâ el-dîn || giyâs el-müslimîn zahîr el-imâm kehf el-enâm adud el-devle el-ķâhire tâc el-mille el-bâhire sultân-ı diyâr el-Müslimîn burhân-ı Emîr el-Mü'minîn حرس الله تمهيدہ وجعل من الخيرات مزيدہ gayet ile ta'zîm ve nihâyet mertebe tekrîm kıldı.

E 24^a

509 u B: -E || 510 oldu B: oldular E || 511 Bağdâd'ı B: Bağdâd E || 512 etdiler B: etdirdiler E || 513 ancılayın... ve B: tertîb ü tezyîn eylediler ki, anun misâli bir târihde olmamışdır E || 514 islâm'ın B: islâm'da E || 515 olmuş değıl idi B: olmamışdır E || 516 el-mülûk E: mülûk B || .

